

“Kids, kill every mosquito you see!”

Education in the fight against malaria in the Early Republican Period (1923-1948)

Sena COŞĞUN KANDAL

Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Education, E-mail: senacosgun@erzincan.edu.tr

Makale Bilgisi

Article Type	Research & Theoretical
Received	12.11.2021
Accepted	25.01.2022
DOI	https://doi.org/10.17497/tuhed.1022712
Cite	Coşğun Kandal, S. (2022). “Kids, kill every mosquito you see!” Education in the fight against malaria in the Early Republican Period (1923-1948). <i>Turkish History Education Journal</i> , 11(1), 74-90. https://doi.org/10.17497/tuhed.1022712
Ethics Declaration	Since this research is carried out within the framework of archive documents and related literature, it does not require ethics committee approval.
Acknowledge	The study was presented as an oral presentation at the 7 th International Symposium on History Education (ISHE) held on September 17-19, 2021.

“Kids, kill every mosquito you see!”

Education in the fight against malaria in the Early Republican Period (1923-1948)

Sena COŞĞUN KANDAL

Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Education, E-mail: senacosgun@erzincan.edu.tr

Abstract

When the Republic of Turkey was founded, the population in the country was rapidly decreasing due to adverse sanitary conditions and many infectious diseases, especially malaria. This was not in line with the economic, national, and social objectives of the founding elites. Being aware of this situation, the founders of the state started sanitary and social geography studies in provinces before the republic was established, made the population issue their basic policy and launched a national struggle to increase the population and make it healthy. In this process, the founders used education as a tool, which is the most effective way to reach children, which they considered the main channel of modernization. Revised curricula and related textbooks gained an important place in this struggle. However, the fight against malaria, namely sanitation, formed an aspect of modernization by associating it with issues related to the new order targeted by the revolution, such as the teaching of civilized principles and the distancing from superstitions. At this point, teachers were brought to a key point and played an active role in the fight against malaria, especially in the villages. This struggle found a place more in the curriculum of primary schools, which were given more importance in the Early Republican Period compared to middle and high schools. The malaria fight was most commonly included in the 1926 curriculum among the four curricula for primary schools between 1923 and 1948. The elites who directed the education emphasized the national and civil aspect of the struggle by taking part in the malaria fight not in courses of Tabiat Tedkiki, Ziraat, Hıfzıssıhha (Nature Studies, Agriculture and Sanitation), but in the course called Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vatanıye (Civics). However, the visibility of the malaria fight in education gradually decreased until 1948.

Keywords: fight against malaria, malaria, sanitation, population, well-being

“Fighting an enemy called malaria
was inherited in the Republican era...”

Millet Mektepleri ile Halk Dershanelerine Mahsus Sağlık Bilgisi, 1930.

(Muhittin Celâl, 1930: 93).

Introduction

Although the effect of malaria has diminished today, it was one of the oldest and deadliest known diseases in the history of the world. With the evidence of existence dating back to six to seven million years, malaria entered a lethal new phase four thousand to hundred thousand years ago in Africa, when hunter-gatherers made short-term settlements for fishing. The environment created by hunter-gatherers for feeding purposes caused mosquitoes to multiply and find many hosts so that malaria spread through the human channel first to Eurasia and then to the whole world over centuries (Packard, 2021: 16; Webb, 2009: 1).

In the scientific literature, expressed by the word malaria (Campbell, 1895: 295) which was coined from the combination of the Italian word “mala” meaning bad, and the word “aria” meaning air, the cause of this disease could not be determined for centuries. It was believed that the disease was transmitted by inhaling bad air and living near bad water, or the disease was tried to be explained with divine reasons. The relationship of malaria with mosquitoes was first addressed in 1707 by Giovanni Maria Lancisi, but only two centuries later, when anopheles mosquitoes carried the malaria parasite, it was proved at the beginning of the twentieth century (Tekeli and İlkin, 2004: 113-115). Only after this date was it able to begin to destroy swamps or puddles where mosquitoes could breed and fight malaria.

During the history of the Ottoman Empire, malaria was one of the most common infectious diseases faced by the people. However, the last half of the 19th century and the first half of the 20th century were the peaks of malaria in the region despite the struggle. The main reasons for this were mass migration movements such as exchange and the transport of malaria parasites by soldiers returning from battlefields. Excluding the casualties of the Dardanelles Front, the number of soldiers killed by the disease in the nine armies of the Ottoman Empire in World War I was 401.859, while the number of soldiers wounded and killed was 59.462. Malaria was one of the leading diseases. Of the 461.799 cases, 23.351 resulted in death (Yalman, 2019: 294-295). It was no different in the cities. During the same period, according to the results of blood examinations, 70% of malaria was detected in the Samsun region, 50% in Ordu, 50% in workers working in Taurus tunnels, and 44% in the Söke region (“Sağlık Hizmetlerinde 50”, 1973: 103). In 1921, Dr. Ekrem Hayri Bey, the director of sanitation at the time, detected malaria in 172.000 of Antalya’s population of around 200.000. In the same region, some villages were completely emptied due to malaria, while others had a reduced population. For example, the Elmali town had a population of 25.826 in 1914, while, in 1921, there were only 20.021 left in the town. The situation was the same in Fenike. Moreover, there were 1.299 births, 2.597 deaths in the region in 1920, and 1.056 births, and 2.684 deaths in 1921 due to the effects of war conditions (Süeyev, 1953: 32). This difference in the number of births and deaths was similar throughout the country, and

Turkey's population was gradually reduced by infectious diseases, poor sanitation and the devastation brought on by war.

Data on the population of the Ottoman Empire do not provide precise figures due to deficiencies and method problems, but can be given based on some estimates. Şevket Pamuk considers Turkey's population within today's borders at 16.5 million for 1914, taking into account the figures given by researchers such as Vedat Eldem, Justin McCarthy, Frederic C. Shorter. However, since then, by 1927, the population had decreased by 20% and decreased to 13.9 million with the influence of wars and mass population movements (Pamuk, 2020: 64-70). Most of the population lost in this whole process was young, especially from the educated. The existing population faced serious health problems, especially malaria, syphilis, trachoma and tuberculosis. For this reason, the priorities of the founding elites of the Republic of Turkey were to increase the population and make this population healthy. The initial steps towards this goal were to provide incentives to increase fertility and reduce deaths by improving sanitary conditions. For this reason, a serious and all-out war against infectious diseases such as malaria was started, and education became one of the main tools in this struggle, which was seen as a national war. The aim of this research is to reveal the aspect of this war, which was fought in the Early Republican Period (1923-1948), reflected in education on the scale of malaria.

Method

This study, which focuses on the reflection of the malaria struggle on education in the Early Republican Era, is qualitative research. In the study, a historical research model was used from qualitative research patterns. The main data of the study are the curricula and textbooks used in primary and secondary schools and high schools between 1923 and 1948 when the fight against malaria was most intense in education. In addition, educational instructions, the Prime-Ministry Republican Archives (BCA), the Turkish Grand National Assembly Minutes, the newspapers published in the period in question, the Official Gazette for the determination of the laws related to the subject, and the copyrights written in the period were used as data sources. Since the study is prepared based on archival data and historical sources, it does not require ethics committee approval.

Findings

Robust Sons, Merry Race and Malaria

When the Republic of Turkey was founded, the entire population within the country faced serious health problems, especially infectious diseases. Moreover, the decade-long war environment brought about a system in which the people could not meet their basic needs. The rulers of the Republic were aware of the problem they faced in terms of population and health from the beginning. This population was of number and quality that would not allow the creation of the country they were targeting. The founding elites come from a generation that has personally experienced the consequences of external dependence in economic terms. Developing a national economy, ensuring economic

development, making a national industrial move were among their main objectives. Achieving this would only be possible with a healthy army of workers. However, the concern about the future of the second world war demonstrated the necessity of a national economy and war industry in this process, while also pointing to the need for a healthy, strong army, and therefore the need for healthy, strong soldiers. In addition, in the modern nation-state that the founding elites would create, they needed citizens who would provide belonging to that state, nation and land (Arpacı, 2015: 7). These were expected to be supported, not burdens, to the state, and to be individuals who would increase production and multiply. All this could only be achieved with a strong number and health. Aware of this, the founders of the state had started to research sanitary and social geography in the provinces during the War of Independence, and after the republic was declared, the issue of population and health became their main policies (Tekeli and İlkin, 2004: 109).

The young Republic expected the desirable citizen to "fill and celebrate the Turkish homeland", as Mustafa Kemal Pasha put it, and even did not doubt that they would do so (TBMM Zabıt Ceridesi, 1924). Manifestations of this idea included laws and decrees such as "No road tax for fathers with more than six children" (Resmi Gazete, 1925), "Awarding medals and financial awards to mothers with many children" (BCA 30-18-1-2/92-73-9; Resmi Gazete, 1930, Madde 156), "Activities, discourses and laws on the prohibition of abortion" (Resmi Gazete, 1930, Madde 152; Resmi Gazete, 1926), and "the bachelor tax" that came up all the time¹. During this period, society and magazines and the books published to inform the public had the idea of achieving this goal.

Himaye-i Etfal Cemiyeti (Turkey Child Protection Agency) was one of the institutions that expressed this idea most clearly. The Society was trying to adopt the idea that "we are obliged to multiply and have children for the country" and supported the population policy of the state. "Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi (Magazine of the Robust Turkish Children's)" issued by the same society was a periodical that both tried to increase the population and ensure that this population was physically and mentally healthy. The magazine, which appealed to mothers and young girls, often featured pictures of robust children, there were big children's competitions held by the society, and the magazine published photos of children who won the competition to encourage other mothers to raise such children that "the country is in desperate need" (Sarıkaya, 2011: 84, 258- 259).

During this period, the population was constantly on the agenda not only in the social field, but also in the medical field, and was one of the main issues of the country's distinguished doctors. Assembled on 1-3 September 1925 in Ankara, the main topics of the National Turkish Medical Congress were child mortality, population issues and malaria ("Birinci Millî Türk", 1925). The situation was similar at the 6th National Turkish Medical Congress held in 1935. Much of the congress was devoted to infectious diseases, which had the greatest impact on the decline of the population. In his opening speech, then-Minister of Health and Social Assistance Dr. Refik Saydam emphasized the great duty of physicians in the

¹ The first proposed law on taxing singles in the context of population policy was submitted to parliament on October 19, 1920 by Canik MP, Hamdi Bey (TBMM Zabıt Ceridesi, 1336/1920: 93). A year later, on February 22, 1921, Erzurum MP, Salih Efendi, submitted a similar proposed law (TBMM Zabıt Ceridesi, 1337/1921: 301), but both resolutions were rejected. In 1929, the issue was raised again by Mr. Süleyman Sırrı. Yozgat MP, Süleyman Sırrı Bey prepared a more detailed proposed law and submitted it to parliament on March 18, 1929 (TBMM Zabıt Ceridesi, 1929: 22; BCA 30-10-0-0/ 4-19-3]. That offer was also rejected, but this time the issue resonated widely in the press.

republican government's efforts to increase the population and raise a solid generation, and called on medical people to take office, saying that "in both their official and private lives, our physicians are the greatest helpers and intrusion of the state's robust population politics" ("Altıncı Ulusal Türk", 1936: 32). During this period, doctors such as Reşit Galip Baydur, İhsan Hilmi Alantar, Mazhar Osman Usman, Besim Ömer Akalın were working in line with the healthy population politics and pronatalist policy of the state and making informative publications. Besim Ömer Akalın's book, "Türk Çocuğunu Nasıl Yaşatmalı? (How to Keep the Turkish Child Alive?)" was one of the works that clearly expressed the population policy, pronatalist approach and eugenics of the period. While Akalın regarded motherhood as a national duty, he regarded every solid individual as a capital for the nation and believed that the interest of the money spent on the individual could be taken by the work of the person's body and opinion (Akalın, 1938: 16, 26). The expression that the individual was a capital for the nation was also included in the textbooks of the period. The 1934 high school History IV textbook² stated that the population was the main national wealth, and underlined that census work should be perceived as a patriotic duty (Tarih IV, 1934: 328).

The issue of the population had entered curriculum programs from the first years of the republic. In 1926 Primary Schools Curriculum, 5th-grade Yurt Bilgisi (Civics) curriculum, it was indicated, "The population in Turkey is few. The progress of the country is with the population multiplicity", the issue of the population was associated with health, malaria and employment. In the curriculum, which emphasized that maintaining health and strength is a national duty, malaria and employment were considered as the leading factors that reduced both the working ability and the population of the nation ("İlk Mektepler Müfredat", 1927: 91). The same phrases were reflected in the textbooks of the period. In the 5th grade Yurt Bilgisi (Civics) book written by Ali Kami [Akyüz], the author states that malaria is one of the leading evils that reduces the ability of the nation to work; also he indicates "once the malaria microbe settles in the blood of man, it frustrates him. The person with malaria grows pale, his knees are cut off, he is all done in when the seizure comes, a tremor, then a fever, a fever... After that, bruised and broken bones", then the author emphasized several times that malaria reduces the ability of man to work day by day (Ali Kami, 1927-1928: 123).

According to the textbooks, malaria both diminished the ability of the public to work and disrupted the race. The general health of the country and the health of the race were threatened by malaria, syphilis and tuberculosis. At the very beginning of these was malaria, which "spared no age class from child to old, and made everyone anemic, skinny and debilitating." Malaria had affected almost half the population due to the "lack of care and protection" in the country. "Many citizens are hurt by malaria every year, and when a malaria sufferer was not working due to seizures, at least 29-30 million working hours were reduced annually when taken into account according to millions of malaria sufferers" (Tarih IV, 1934: 336-337). This prevented the country from making a fortune. In an anonymous article addressed to the Maarif-i Umumiyye Vekili (Deputy Chairman of Ministry of National Education), in 1925, at the Hilal-i Ahmer Journal of Turkey, one of the reasons for America's "annual manifestation and astonishing wealth" was indicated as the malaria course and application of this course "given in national schools at secondary schools and high schools

² Four volumes of history textbooks prepared by the Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (the Association for the Study of Turkish History) for teaching in high schools on the orders of Mustafa Kemal Atatürk were first introduced in 1931. Since these books were added later, the 1934 edition of these textbooks was preferred in this study.

level” and the content of this course should be translated and wished to “include such knowledge in all levels of education” (Mekâtibde Sitma Tedrîsâtı, 1340/1925: 217-229).

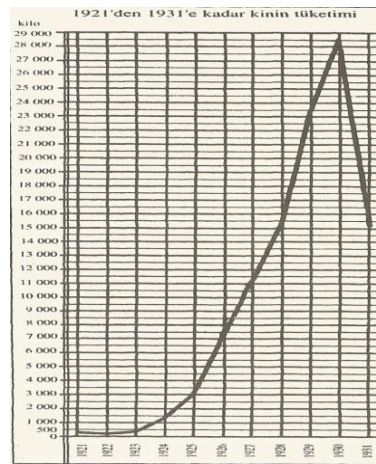
Malaria was also seen as a threat to the country's wealth as well as its defense. Because in some areas, 20% or even 40% of the military examinations encountered young men with malaria. “The reed-nosed, thin-necked, skinny-legged, bulging-bellied and hugely spleen, exhausted parents bear not an element of strength for society, but offspring that would be a matter of mercy, thus the Turkish race, which was highly famous for its strength, was melting from generation to generation” (Tarih IV, 1934: 336-337). The way to protect the race was possible through state treatment, sanitation and all-out fight against malaria, which were neglected under previous governments.

The Healing Hand of the Republic Against the Sultanate Administration: State Administration in the Fight against Malaria

Especially in the early Republican Period, comparing the Ottoman Empire to its administration was a method that the republic used frequently to ensure its legitimacy. According to the saying in the high school History IV textbook, malaria was not fought in the Ottoman Era, and even it was indicated “during the years of national struggle, the battlefield against rodent diseases could not be expanded as the Government of Istanbul and the occupying forces tried not to enter Anatolia with weapons and ammunition as well as physicians and medicines.” In the same textbook, a graphic was given on the introduction of quinine used to treat malaria between 1921 and 1931 (Figure 1).

Figure 1

Quantity and Consumption of Quinine Imported to Turkey from 1921 to 1931 (Tarih IV, 1934: 333)

The role of the Ottoman Government in “keeping the sick of the Anatolian people who want nothing but dignity and independence without medicine and treatment” was stated in this graphic and presented as proof of how the republic extended its hand of care and healing to the people. These allegations did not reflect the truth. The origin of the Turkish Republic’s fight against malaria was an extension of the Ottoman vision of “civilization” (Gratien, 2018: 42). In the Ottoman Period, malaria was fought in the 19th century, but especially at the beginning of the 20th century, and free rations were distributed to the public from 1910 onwards. For this purpose, some arrangements were introduced for the acquisition of quinine from Europe and distribution to the public. From 1910 to the end of 1914, a total of 2000 kilograms of quinine was purchased annually.

However, with the onset of World War I, the amount of quinine purchased decreased due to both the increase in prices and the conditions of war. In 1915, 308 kilograms of quinine was purchased, and in 1916, only 608 kilograms of quinine was purchased (Sert and Dölen, 2013: 72-73). These amounts were not enough to combat malaria, but malaria further expanded its domain.

Inadequate doctors and medical personnel, economic hardships, war conditions and ignorance of hygiene were the main reasons why malaria could not be fought. An all-out fight against malaria was only achieved in the Republican Period. This was often reflected in textbooks. It was reported to the students that the Republic “advanced upon race-killing illnesses with weapons of science and regular organization after the treaty of Lausanne” and began the fight against malaria in 1925, and again the concrete results of state treatment with figures and graphs were presented to the appreciation of the students (Figure 2-3). Accordingly, the Republic, which expands its field of struggle every year, established a malaria institute and opened 11 dispensaries (Tarih IV, 1934: 337).

Figure 2

Amount of Quinine Distributed to the Public free of charge by the Anti-Malaria Organization from 1925 to 1931 (Tarih IV, 1934: 334)

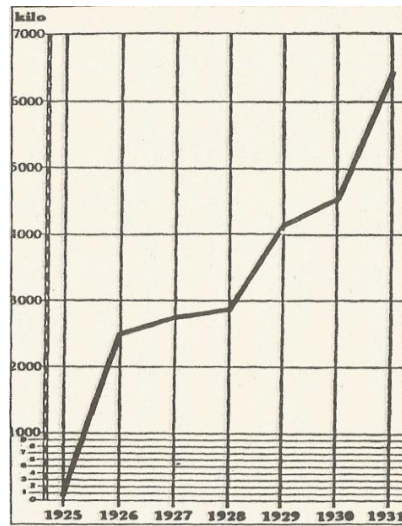
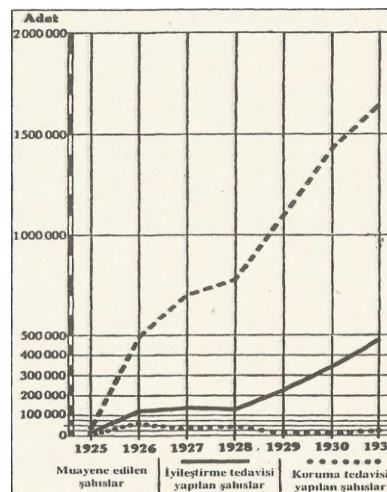

Figure 3

Seven-Year Study of the Anti-Malaria Organization (Tarih IV, 1934: 334)

The aforementioned institute was opened in Adana, one of the cities with the highest concentration of malaria, in 1928. However, as stated in the textbook, the struggle and the establishment of regional agencies began in 1925. The establishment of the organizations was influenced by the 1924 report on the malaria geography of Turkey presented at the First National Medical Congress held on September 1-3, 1925 with a map showing malaria and swamp regions prepared by the Ministry of Health based on the reports of the Provincial Medical Directorates. Meanwhile, on October 5, 1924, a Malaria Commission consisting of eleven experts was established, which made detailed decisions on the laws, organizations and methods of combating malaria. Although the laws to combat malaria were passed by the Parliament in 1926, they had already been implemented before this (Tekeli and İlkin, 2004: 135). Since then, the struggle that had taken place in the legal framework accelerated, and one aspect of the struggle was to raise public awareness. For this reason, the struggle of the state began to be frequently mentioned in informative books and textbooks. Because the state existed for everyone's health. “The well-being of the patients, the eradication of contagious diseases, the absence of contagious and epidemic diseases in the country, the birth of solid-bodied and strong-spirited children, the fact that the young people were strong-bodied were all things that the state always thought of.” It was stated that all this was carried out by the Ministry of Health and Social Help (Behaddin Faik, 1932: 6), which was founded thanks to the “all-creating genius of the great leader” (Yurt Bilgisi, 1933: 61). It was stated in the textbooks that the Republican government had great success in health affairs as in every field, distributing free quinine, drying up swamps (Mithat Sadullah, 1931-1932: 125-126), doing its part in the division of labor between the state and the people, and the state expected the students to do their homework. Because the “sacrifices” made by the state alone were not enough. Students should also do their best to protect themselves and their relatives from these diseases. They could only do this by the laws of health (Yurt Bilgisi, 1933: 62).

Racial Sanitation, Civilization and Malaria

One of the words used in the context of public interest, especially since the years of the First Constitutionalist Period, was cleanliness. In the textbooks of the period, the concept associated with religion with the motto “cleanliness is part of faith” was also shown as a way to gain respect in society (Doğan, 1994: 59). This discourse was also included in the context of public interest, especially in the Malumat-ı Medeniyye (Civics) in the years of the Second Constitutional Period (Üstel, 2014: 75). Being clean was also given in the context of civics courses in the curricula of primary schools used just before the Republic (“Maârif-i Umûmiyye Nezâreti.. bir ve”, 1913: 6³; “Maârif-i Umûmiyye Nezâreti... altı”, 1913: 6-7). This point of view continued with the Republic. Being clean was associated with the word sanitation, which was frequently used in the Early Republican Period and has both medical and social ties. However, it became the protection of race with the expression of racial sanitation.

The main condition for protection from malaria and many infectious diseases are seen all over Anatolia during the period was sanitation. However, sanitation was also a sign of civilization, and the civilization of Anatolia, especially the villagers, was only possible with sanitation. Throughout the 1920s and 30s, the founding elites tried to shape children

³ Musahabat-ı Ahlakîyye (Civics), which was the civic course of the period, was taught within the scope of course in the 1913 Primary School Curriculum: For One and Two Classroom Schools.

through education, which they saw as the main conduit for modernization and believed that they would shape society. To change the common habits related to sanitation, thus preventing infectious diseases and creating a clean, civilized society, sanitation had taken many courses in curricula since 1924, especially in the curricula of the primary schools that were given the most important in the Early Republican Period, and had taken their place in textbooks.

The Republic's first Primary Schools Curriculum was the 1924 Primary Schools Curriculum, which was put forward by forty-three people after a twenty-four-day study. This program was prepared to take into account the fact that most of the children will not continue their education after graduating from primary school. Therefore, the curriculum was expected to provide students with basic civic issues and the information they would need in life when they were introduced (Alp, 2017: 46-47). The curriculum underlined the need to give moral and spiritual reassuring to children and to achieve this, it was requested that the school's material and spiritual life be regulated in such a way as to "establish trusts such as cleanliness, induction, kindness, truth, prayer and dignity in children, conversation against good and good things, and duty" ("İlk Mekteplerin Müfredat", 1340/1924: 29). Although there was a course called Tabiat Tetkiki, Ziraat ve Hıfzıssıhha (Nature Knowledge, Agriculture and Sanitation) in the curriculum, the issue of sanitation would be mainly given within Musahabat-ı Ahlakiyye ve Malumat-ı Vataniyye (Civics) course. Tabiat Tetkiki, Ziraat ve Hıfzıssıhha (Nature Knowledge, Agriculture, Sanitation) curriculum stated that only children would be "instructed of sanitary measures" and in the fourth grade, under the heading of sanitary principles and advice, "germs, waters, clean and bad waters, measles, flowers, tuberculosis, typhus, cholera, dysentery, malaria" ("İlk Mekteplerin Müfredat", 1340/1924: 40, 42). Despite this, the Curriculum for Musahabat-ı Ahlakiyye ve Malumat-ı Vataniyye (Civics) was much broader and more detailed in terms of sanitation and malaria. Because sanitation and malaria were seen as a matter of not only medical but also social fields, it was considered a way to protect the race and to civilize the country. Therefore, in addition to sanitary issues concerning the individual such as observance of sanitary rules in homes, body sanitation, body cleaning, fighting against germs, preventing mosquitoes from entering homes, "strictly observing the sanitary measures of municipalities", attitudes identified with civilization such as not spitting on the road, in the car, train, tram, tunnel, ferry; peeling fruits, not to throw paper, trash on the streets, not touching the grass and keeping the front of the house clean were also covered within the rules of sanitation ("İlk Mekteplerin Müfredat", 1340/1924: 33-34). In the 1926 curriculum, this understanding was more clearly visible. Yurt Bilgisi (Civics) 4th-grade curriculum included the rules of living in a spiritual life within "the principles that everyone will be aware of in town and city life" and "considerations for the health of the public", among them the sanitary rules came first ("İlk Mektepler Müfredat", 1927: 87). In the life information course given in the first three classes in the same curriculum, sanitation was one of the most commonly included concepts. Almost every unit had subjects related to the cleanliness of the body, school, house, clothes. However, among the primary school curricula of 1924, 1926, 1936 and 1948, the curriculum with the most places for malaria and sanitation was the 1926 Primary Schools Curriculum. Especially in the Hayat Bilgisi (Life Sciences) course, in the 2nd and 3rd-grade curriculum, the topics of protection from infectious diseases, mosquitoes and their destruction, fighting swamps were repeated several times, each time the cleanliness was underlined ("İlk Mektepler Müfredat", 1927: 18-27). However, the curriculum was requested to be shaped by the scholar according to the content, for example, the fight against malaria was included

in the Hayat Bilgisi (Life Sciences) course with the expression “the disease, prevention and treatment of this disease should be properly taught to children in malaria districts” (“İlk Mektepler Müfredat”, 1927: 10).

All-Out Fight Against Mosquitoes, Swamps and Superstitions

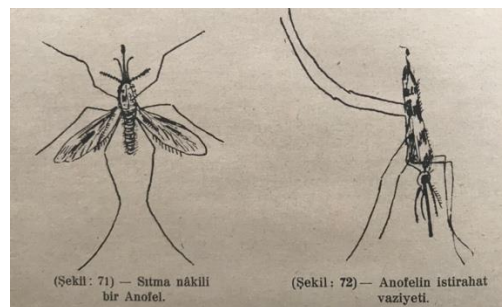
There were two aspects to the fight against malaria in the Early Republican Era. The first was the struggle against nature, anopheles, malaria parasites, swamps. The second was the struggle against superstitions, which were much more prevalent than malaria (Tekeli and İlkin, 2004: 137).

For the struggle to be launched, the country’s malaria geography had to be established first. For this purpose, the Sıhhiyye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti (Ministry of Health) prepared a map showing malaria areas and swamps based on the reports of the medical directors. In addition, on September 15, 1924, a commission was formed under the chairmanship of Refik Saydam, and the commission was asked to prepare reports stating the limits of the struggle, the determination of the organization and equipment, the determination of the necessary measures, the principles of the activities to be carried out, treatment methods, how to fight mosquitoes, and it was decided to draw up a ten-year road map. At the end of September, the Commission drafted a directive that included measures to prevent the reproduction of mosquitoes, the destruction of mosquitoes and prevention measures. However, when necessary to dry the marshes, the decisions were taken to employ the village men free of charge and mandatory for five days on the government account, to plant willows, ash trees for drying wetlands, to multiply fish such as carp, to have them have to dry the marshes along the routes of the train administrations, to have rice, self-fields 3 kilometers away from the villages and, if necessary, to change the village locations (Malkoç, 2017: 173-176). According to the 1937-1938 statistical reports, 57.607 hectares of swamps dried between 1925 and 1936 (Küçük İstatistik Yıllığı, 1937-1938: 191), all defined by a national expression of cooperation that the nation would achieve together (Malkoç, 2017:176), similar statements were included in the textbooks.

The fight against malaria could only be won by fighting “the whole community together” (“Yeni Biyoloji ve”, 1936: 74). In this struggle, some duties were also assigned to the students within the community. One of them was first and foremost to know about the disease. Because it was only possible to fight the malaria enemy by knowing it and knowing the ways to fight it. For this reason, detailed information about what malaria is and how it is transmitted is given in the textbooks, students were expected to recognize the anopheles mosquito and distinguish it from others (Figure 4, 5).

Figure 4

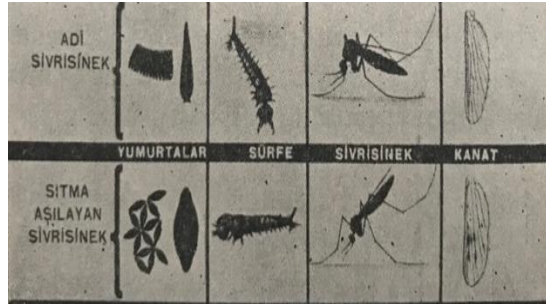
The appearance of Anopheles (Behaddin Faik, 1932: 168)

The anopheles breed is depicted with words “leaded brown color, and its proboscis is long, it is the lone female mosquitoes that transmit malaria. When this fly is placed on the wall, the head, chest and abdomen are found to be flat”, it is also emphasized that they lay eggs in stagnant waters or damp meadows, wetlands and living there (Behaddin Faik, 1932: 167), students were asked to wear gloves in malaria places, dry stagnant waters and swamps by digging trenches, to close fountain troughs or move them away from the vicinity of houses and villages, to fill potholes to prevent puddles from forming, to pour oil into non-drying puddles, to keep things such as cisterns, pools, buckets covered with lids from fly wire for a long time, to keep things with constant water away from female mosquitoes, to demolish the sets that prevented the water currents, to grow water fish that ate the squash in stagnant waters, to close the windows of the house with a very thin wire cage and use mosquito nets (Ali Rıdvan and Midhat Sadullah, 1926: 114; Behaddin Faik, 1932: 168; Fuat Münür and İbrahim Hilmi, 1932: 120; Küley, 1938: 235; Muhittin Celal, 1930: 93; Naime Halit, 1930-1931: 159; “Yeni Biyoloji ve”, 1936: 74; Yurt Bilgisi, 1930-1931: 92).

Figure 5

The Difference Between a Normal Mosquito and a Malaria-Infusing Mosquito (Küley, 1938: 234).

The malaria struggle and the drying of the swamps even found their place in mathematics classes. In the 3rd grade Hayat Hesabı (mathematics) textbook, which was written based on the First Schools Curriculum, the process of addition was taught with questions such as the following;

There are two marshes between a few villages close to each other. One is 580 acres and the other is 360 acres. How many acres are both swamps? In one summer, 250 adults, 380 children contracted malaria. How many people have got sick? The doctor gave 170 grams of quinine to the elders and 150 grams to the children. How many grams are they all? 450 people from one village and 370 from the other came to work to dry the swamps. How many peasants have worked? They opened a 1,000-foot canal from the swamp to the nearby river one week and 430 meters the next. How many meters long canal has been opened in two weeks? Instead of the drying swamp, they built 350 acres of fields and 390 acres of gardens. How many acres have been gained from the swamp? (Muhsin Ahmet and Mesrur, 1932-1933: 37-38).

Besides, “why is it understood that mosquitoes are dangerous? How can we distinguish between the genus of the mosquito that is dangerous and the type of mosquito, which is only acoustic trouble? At what time in their lives can mosquitoes be easily destroyed? Why? Why is it understood that it is possible to completely remove mosquitoes from the earth? How to prove that the survival of mosquitoes will reduce malaria? (“Yeni

Biyoloji ve”, 1936: 77.) “How do mosquitoes transport malaria? How to fight to destroy mosquitoes? What measures do you take in your home, school, playgrounds when epidemics reign?” (Ortamektep Biyoloji Soruları, 1935: 13-14) such unit finals were included, or within the unit, “Teacher: If you were a member of the village council, what would you do to keep the villager from getting sick? Student: I would dry up the nearby swamps” (Refik Ahmet, 1928: 45) such question-and-answer methods were used to reinforce students’ knowledge about the fight against malaria.

One issue students should pay attention to in the fight against malaria was the old measures such as drinking wine, cognac, raki to get rid of malaria; tying pieces of fabric to trees; carrying amulets written in pigeon or blackbird blood; tying a bullet fragment on the spleen; drinking water from the vicinity of the saint’s tomb; burning incense; cutting the spleen; having three-knot ropes tied to their hands and ankles (Reşit Galip, 1933: 74; Sıtma, 1938: 6; Süyev, 1953: 13-18; Tevfik Rüşdü, 1330/1914: 14). It was stated in the textbooks that the only way to get rid of malaria was to go to the doctor, to get quinine as the doctor indicated. It was emphasized that the quinine was the only drug for the spleen to melt, and its influence was strict. Some textbooks give examples of quinine cards (Behaddin Faik, 1932: 169), in some of them however, it was reported that quinine is taken as a precautionary measure before the disease (Ali Ridvan and Mithat Saddullah, 1926: 114). It was stated that everything recommended except quinine was absurd and that spending time with old crony medicine would only lead to disasters (Mithat Sadullah, 1931-1932: 126; Muhittin Celal, 1930: 95). One of the most important characteristics that children who would be the main element of the change targeted by the founding elites should have was to avoid these disasters and to fight the old faiths. In this war, besides curricula and textbooks, there was also a teacher who would teach the “schooled” child how to fight.

The Most Obvious Man of the Struggle: Teacher, Health and Malaria

The teacher was considered one of the elements that would create change especially in the villages during the Early Republican Period, introduce the people to the goals of the revolution, and indoctrinate these goals to the people. The client was expected to create a civilized environment in the school and teach the student the principles that the student would observe throughout his life. One of these social principles was a sanitary way of life. This issue was mentioned in the directives of the primary schools, as in the curricula. First and foremost, the teachers had to set an example for the student. Therefore, they had to “take care of their hair, shaves, teeth and nails”. The teacher was also responsible for keeping the student clean. Teachers should do a cleaning poll every morning, often warning children about things like brushing teeth, washing hair. However, it was the duty of the teacher to follow up the child who had the contagious disease, to bring a report that there was no danger of transmission, to wait twenty days after the child’s illness if there was no medical examiner where he could receive this report, but after that it was the duty of the teacher to take the child to school (İlk Mektepler Tâlimât-nâmesi, 1938: 49, 70-71).

At the same time, teachers were intermediaries between the state and the people in illiterate villages. In the Early Republican Era, many works were written informing the public about health and malaria. However, these artifacts could not reach the public. In Anatolia, the literacy rate was low, especially in provinces such as Trabzon, Ordu, Samsun, Izmir, Mersin, Adana, Marash, Diyarbakir and Mardin, where malaria was prevalent. The authors and publishers of the works were aware that the works were prepared for teachers, governors, soldiers, clergymen and that they should act as an intermediary between books

and the public, and warn the public about this issue and raise awareness (Aydın and Ertaş, 2017: 363). This position of the teacher was also included in the textbooks, where he was introduced to the students as the most well-known man in the village. In particular, in this title, the village teacher was tasked with exposing the villagers, saving them from old and wrong ideas, giving them modern and sanitary, social and civilized ideas (Yurt Bilgisi, 1930-1931: 72-73). In addition, the village teacher was tasked with “assisting malaria fighting doctors in the village where he is located and inciting and reinforcing the villagers in places where there is no incentive to fight” (Reşit Galip, 1933: 90).

Teachers could also be commissioned by the Republican People’s Party (CHF) in the fight against malaria. On June 20, 1933, an “anti-malaria commission” was established and a directive was issued to “address as much as possible the suffering and suffering” suffered by the people due to malaria and to provide the basis for the struggle of the state until the Bakırköy CHF Kaza Heyeti (Bakırköy CHF District Team) “promoted the state malaria struggle in the Bakırköy region”. In the same year, the directive was revised in more detail at the second congress of the CHF Bakırköy Kazası Sıtma ve Sağlık Koruma Savaşı Teşkilatı (CHF Bakırköy District Malaria and Health Protection War Organization) published on January 1, 1934 with the title “CHF Bakırköy Kazası Sıtma ve Sağlık Koruma Savaşı Çalışma Programı ve Fırka Köy Savaş Hey’etlerine Klavuz (CHF Bakırköy District Malaria and Health Protection War Working Program and Guide to Village War Teams)”. The aim of the program was explained by the statements of “understanding and rooting the sanitary ways of living in the villages, ensuring the health protection (sanitation) cleanliness needed in the community, family and residence and village, and gradually informing the old and bad customs and opinions that are opposed to the real health information among the people.” The committee consisted of a member of the CHF district management committee, an accident government physician, the first inspector of the Bakırköy district and the chief executive officer of Bakırköy, headed by the head of the CHF accident management committee. The committee established a science delegation at the district center and formed fight delegations to work with the science delegation in villages and districts where malaria was present. The village’s primary school headteachers were in charge of the fighting delegations in the villages, and the delegation selected the minors from other scholars, the head of the village squadron quarry, the mayor and the delegation of elders. Village schools were described as the most important source of the malaria war in the struggle by the village’s primary school head teacher. The head teacher had to submit a report of his work for the fight every month and the program he would do the following month to the accident science committee in the Bakırköy party hall.

The legal infrastructure of the program was built on the Köy Kanunu (Village Law) adopted on March 18, 1924 and the Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (General Public Health Law) of 1930. The headteacher was asked to inspect the work that the villager had to do according to the Village Law, such as drying out puddles and swamps that contain and produce mosquitoes within the village boundaries and preventing the accumulation of water in fountains to produce mosquitoes. In addition, the task of keeping a record of the drugs given to malaria people in the village, maintaining them, not challenging abuses in the distribution of the drugs, registering the malarious was also given to the headteacher and the delegation that would work accordingly.

Some works had no place in the law but were taught and menstruated “for the health and comfort of the villagers”. It was desirable for the teacher to obtain them with “showing true paths, warnings and spiritual influences”, and to spend “tirelessly on influence

and occupation”. Revolution aimed at creating modern villages, which was the equivalent of completely changing the structure and customs that existed in the villages. It was expected that teachers would bring to the villagers’ habits such as making stables outside the house, placing double windows in the houses, using iron spoons instead of wooden spoons that are “a nest of germs”, eliminating the tradition of eating the same captain, bringing tables to eat instead of floor tables, taking toilets out of the house and building them as specified in the Village Law. In doing so, they were asked to stick to science and to take a “relentless front against the quack doctors and healers” and to ensure the villagers’ faith in medical science and medical practitioners. In this process, the village school and the “valued representative” of the village school were considered the leading source of this war in the malaria war by gaining sanitary habits, and it was expected that the teacher would set an example for the village with his family and raise the offspring in a way that would revolutionize the lives of the families (BCA 490-1-0-0/1464-6-1). It was believed that the teacher would change the whole village by giving the students sanitary habits and teaching them malaria prevention remedies.

Conclusion

The health policy of the Early Republican Period was an extension of the Ottoman Empire’s vision of civilization and population policy. The malaria struggle was fed by this vision and politics, the struggle was identified with being civilized, and it was addressed in connection with the population issue. Malaria was regarded as an obstacle to the economic development targeted by the young republic, it was thought to disrupt race and reduce the ability of the nation to work, also considered a problem that should be prevented immediately. For this reason, an infrastructure was prepared to fight against malaria during the War of Independence, and when the republic was founded, the malaria struggle began. Laws were immediately drafted for the fight, malaria areas were mapped, measures were taken to prevent the spread of malaria. One of these measures was to work to raise public awareness. However, since some of Turkey’s literacy sector was lost in a decade-long war environment and the literacy rate was already low among the public, efforts to raise public awareness began from educational institutions. At this point, the target audience was especially the primary school students. Compared to middle schools and high schools, the fight against malaria and the civilized principles evaluated in the same context found a wider place in the primary schools. The malaria fight was used as a tool to turn children into the type of citizens targeted by the revolution. Teachers were placed in a key position in redirection and controlling of this tool. The fact that malaria was especially prevalent in villages made the mission of the teacher more valuable. The malaria fight was part of the civilization of villages.

The curriculum with the most malaria fight was the 1926 Primary Schools Curriculum. The textbooks written following this curriculum provided extensive information in many areas from the stages of malaria to prevention remedies, from the recognition of the malaria mosquito to the fight against superstitions. In high schools, the textbook on malaria was the fourth volume of high school history books prepared with the directives of Mustafa Kemal Atatürk. In this textbook, the statements that the Ottoman Empire, which also appeared in the primary schools, did not fight against malaria and other infectious diseases, and that the

people would get rid of malaria thanks to the sacrifices of the republican government, were expressed in a broader and more detailed way.

The visibility of the malaria fight in education decreased from the mid-1930s onwards. The main reasons for this were that the economic crisis that came with the 1929 depression reduced the resources allocated to the malaria fight, and with the impact of the upcoming world war, the emphasis was on military courses and militaristic practices such as military service and gas protection in education. However, the information provided to the students, the legal infrastructure prepared for the fight against malaria and the facilities used in the fight were used in this struggle made it easier and faster to deal with malaria epidemics during World War II.

Conflict of Interest Statement: The author declares that there is no conflict of interest.

References

- Akalın, B. Ö. (1938). *Türk çocuğunu nasıl yaşatmalı?* İstanbul: Ahmet İhsan.
- Ali Kâmi (1927-1928). *Yurt bilgisi 5. sınıf*. İstanbul: İbrahim Hilmi.
- Ali Rıdvan & Mithat Sadullah (1926). *Tabiat tedkiki*. İstanbul: Tefeyyüz Kitabhânesi, Şirketi Mürettibiye.
- Alp, H. (2017). *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de ilköğretim ve müfredat programları (1913-1936)*. Ankara: Nobel.
- Altıncı Ulusal Türk Tıp Kurultayı* (1936). İstanbul: Kader.
- Arpacı, M. (2015). *Modernleşen Türkiye'de beden ve nüfus politikaları: Hıfzıssıhha, terbiye, öjeni* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı.
- Aydın, M. B. & Ertaş, M. Y. (2017). Bulaşıcı hastalıklarla mücadelede neşriyat: Sıtma konulu kitaplar (1908-1928) Ş. Köse, Ç. Büke, F. Çakmak ve E. Akçiçek (Edt.), *Tarihsel süreçte Anadolu'da sıtma*. Ankara: Gece.
- BCA 30-10-0-0/ 4-19-3.
- BCA 30-18-1-2/92-73-9.
- BCA 490-1-0-0/1464-6-1.
- Birinci Millî Türk Tıp Kongresi zabıtnamesi* (1925). Ankara: Türkiye Tıp Encümeni, Türkiye Büyük Millet Meclisi.
- Campbell, F. R. (1895). *The language of medicine; a manual giving the origin, etymology, pronunciation, and meaning of the technical terms found in medical literature*. New York: Appleton.
- Doğan, N. (1994). *Ders kitapları ve sosyalleşme*. İstanbul: Bağlam.
- Behaddin Faik (1932). *Yeni hıfzıssıhha*. İstanbul: Devlet.

- Muhittin Celal (1930). *Millet mektepleriyle halk dershanelerine mahsus sağlık bilgisi*. İstanbul: Şirketi Mürettibiye.
- Reşit Galip. (1933). *Köy muallimleri ile sağlık konuşmaları*. İstanbul: Devlet.
- Fuat Münür & İbrahim Hilmi (1932). *Millet mekteplerine ve halk dershanelerine mahsus sağlık bilgisi*. İstanbul: Mârifet.
- Gratien, C. (2018). Toprakla oynayan mezarını kazar: Osmanlı'da sıtma ve medeniyet (İ. Yaşayanlar Çev.). *Toplumsal Tarih*, 296, s. 42-48.
- İlk mektepler müfredât programı* (1927). İstanbul: Devlet.
- İlkmektepler talimatnamesi* (1938). İstanbul: Devlet.
- İlkmekteplerin müfredât programı* (1340/1924). İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Küçük istatistik yıllığı* (1937-1938). İstanbul: Devlet.
- Küley, M. K. (1938). *Sağlık koruma bilgisi*. İstanbul: Devlet.
- Maârif-i Umûmiyye Nezâreti, mekâtib-i ibtidâiyye ders müfredatı, bir ve iki dershâne ve muallimli mekteplere mahsûs* (1329/1913). İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Maârif-i Umûmiyye Nezâreti, mekâtib-i ibtidâiyye ders müfredatı, altı, beş, dört, üç dershâne ve muallimli mekteplere mahsûs* (1329/1913). İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Malkoç, E. (2017). Erken Cumhuriyet Dönemi'nde sıtma mücadelesinin alt yapısı (1923-1927). B. Kurt ve İ. Yaşayanlar (Edt.), *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e salgın hastalıklar ve kamu sağlığı* (170-192). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Mekâtibde sıtma tedrisâtı (1340/1925). *Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası*. 42, s. 217-229.
- Mithat Sadullah (1931-1932). *Yurt bilgisi 5. sınıf*. İstanbul: Türk Kitapçılığı.
- Muhsin Ahmet & Mesrur (1932-1933). *Hayat hesabı, sınıf 3*. İstanbul: Türk Kitapçılığı, İktisat.
- Naime Halit (1930-1931). *Tabiat bilgisi ilkmektep 5. sınıf*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit.
- Ortamektep biyoloji soruları* (1935). İstanbul: Devlet.
- Packard, R. M. (2021). *The making of a tropical disease: a short history of malaria*. Baltimore, Maryland: John Hopkins University.
- Pamuk, Ş. (2020). *Türkiye'nin 200 yıllık iktisadi tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Refik Ahmet (1928). *İlkmekteplerde yurt bilgisi. 4. sınıf*. İstanbul: Sühulet.
- Resmî Gazete, 13. 3. 1926, Sayı: 320, Karar No: 765, Türk Ceza Kanunu.
- Resmî Gazete, 23.02.1925, Sayı: 84, Karar no: 542.
- Resmî Gazete, 6.5.1930, Sayı: 1489, Karar no: 1593, Umûmî Hıfzıssıhha Kanunu.
- Sağlık hizmetlerinde 50 yıl* (1973). İstanbul: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı.
- Sarıkaya, M. (2011). *Türkiye Himâye-i Etfâl Cemiyeti 1921-1935*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Sert, G. ve Dölen, E. (2013). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devlet kinini, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 14, s. 69-86.
- Sıtma* (1938). Kayseri: Kayseri Mıntıkası Sıtma Mücadele Heyeti.

- Süey, M. (1953). *Sıtma savaşı çalışmaları albümü*. İstanbul: T. C. Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâleti.
- Tarih IV* (1934). İstanbul: Devlet.
- TBMM Zabıt Ceridesi, 1 Mart 1340 [1924], Cilt 4, İçtimâ 1.
- TBMM Zabıt Ceridesi, 18. 3. 1929, Cilt 9, İçtimâ 2.
- TBMM Zabıt Ceridesi, 19. 10. 1336 [1920], Cilt 5, İçtimâ 86.
- TBMM Zabıt Ceridesi, 19. 2. 1337 [1921], Cilt 8, İçtimâ 153.
- Tekeli, İ. & İlkin, S. (2004). *Cumhuriyetin harcı 2: Köktenci modernitenin ekonomik politikasının gelişimi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Tevfik Rüştü. (1330/1914). *Isıtma*. Dersaadet [İstanbul]: Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.
- Üstel, F. (2014). *Makbul vatandaşın peşinde*. İstanbul: İletişim.
- Webb, J. L. A. (2009). *Humanity's burden: a global history of malaria*. New York: Cambridge University.
- Yalman, A. E. (2019). *Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye* (Çev. B. Keşoğlu). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Yeni biyoloji ve insan hayatı II* (1936). İstanbul: Devlet.
- Yurt bilgisi* (1933). 5. sınıf. İstanbul: Türk Kitapçılığı.
- Yurt bilgisi* (1930-1931). 4. sınıf. İstanbul: Tefeyyüz.

This page left blank...

“Çocuklar, gördüğünüz her sivrisineği öldürünüz!”

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde sıtma ile mücadelede eğitim (1923-1948)

Sena COŞĞUN KANDAL

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, e-mail: senacsogun@erzincan.edu.tr

Makale Bilgisi

Makale Türü	Araştırma & İnceleme
Geliş Tarihi	12.11.2021
Kabul Tarihi	25.01.2022
DOI Numarası	https://doi.org/10.17497/tuhed.1022712
Kaynak Göster	Coşğun Kandal, S. (2022). “Çocuklar, gördüğünüz her sivrisineği öldürünüz!” Erken Cumhuriyet Dönemi’nde sıtma ile mücadelede eğitim (1923-1948). <i>Turkish History Education Journal</i> , 11(1), 74-90. https://doi.org/10.17497/tuhed.1022712
Etik Beyannamesi	Bu araştırma arşiv belgeleri, tarihî dokümanlar ve ilgili literatür çerçevesinde gerçekleştiği için etik kurul onayı gerektirmemektedir.
Bilgi Notu	Bu çalışma 17-19 Eylül 2021 tarihinde düzenlenen 7. Uluslararası Tarih Eğitimi Sempozyumu’nda (ISHE) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

“Çocuklar, gördüğünüz her sivrisineği öldürünüz!”

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde sıtma ile mücadelede eğitim (1923-1948)

Sena COŞĞUN KANDAL

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, E-posta: senacsogun@erzincan.edu.tr

Öz

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda ülke sınırları içindeki nüfus, olumsuz sıhhi koşullar ve sıtma başta olmak üzere pek çok bulaşıcı hastalık sebebiyle hızla azalmaktaydı. Bu durum kurucu elitlerin iktisadi, milli ve içtimai hedeflerine uygun değildi. Devletin kurucuları bu durumun bilincinde olarak daha cumhuriyet kurulmadan evvel vilayetlerde sıhhi ve içtimai coğrafya araştırmalarına başlamış ve nüfus meselesini temel politikaları haline getirmişler, nüfusu arttırmak ve sağlıklı kılmak amacıyla milli bir mücadele başlatmışlardı. Kurucular, bu süreçte modernizasyonun ana kanalı olarak gördükleri çocuklara ulaşmanın en etkin yolu olan eğitimi bir araç olarak kullanmışlardı. Yeniden düzenlenen müfredatlar ve bunlara bağlı olarak hazırlanan ders kitapları bu mücadelede önemli bir yer edindi. Bununla birlikte sıtma mücadelesi; hıfzıssıhha, medeni kaidelerin öğretilmesi, batıl itiyatlardan uzaklaşma gibi inkılabın hedeflediği yeni düzenle ilgili meselelerle ilişkilendirilerek modernizasyonun bir yönünü oluşturdu. Bu noktada muallim kilit bir noktaya getirildi ve bilhassa köylerde sıtma ile mücadelede etkin rol oynadı. Mücadele, ortaokul ve liselerden ziyade Erken Cumhuriyet Dönemi’nde daha fazla önem verilen ilk mekteplerin müfredatında kendine daha fazla yer buldu. Sıtma mücadelesi, 1923-1948 yılları arasında ilk mektepler için düzenlenen dört müfredat içerisinde en çok 1926 müfredatında yer aldı. Eğitimi yönlendiren elitler, sıtma mücadelesine bu müfredatta yer alan Tabiat Tedkiki, Ziraat, Hıfzıssıhha dersinde değil Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersinde yer vererek mücadelenin milli ve medeni yönüne vurgu yaptılar. Bununla birlikte sıtma mücadelesinin eğitimdeki görünürlüğü 1948’e kadar giderek azaldı.

Anahtar Kelimeler: sıtma mücadelesi, malarya, hıfzıssıhha, nüfus, sıhhat

“Sıtma denilen düşmanla çarpışmak
Cumhuriyet devrine miras kaldı...”

Millet Mektepleri ile Halk Dershanelerine Mahsus Sağlık Bilgisi, 1930.

(Muhittin Celâl, 1930: 93).

Giriş

Bugün etkisi azalmış olsa da sıtma, dünya tarihinin bilinen en eski, en ölümcül hastalıklarından biriydi. Bundan altı ila yedi milyon yıl öncesinde var olduğuna dair kanıtlar olan sıtmanın, insanı öldürücü yeni bir evreye girmesi dört bin ila yüz bin yıl önce Afrika’da avcı toplayıcıların balık tutmak için kısa süreli yerleşimler yapması ile ortaya çıkmıştı. Avcı toplayıcıların beslenme amacıyla oluşturdukları ortam, sivrisineklerin çoğalmasına ve pek çok konak bulmasına sebep olmuş, sıtma böylece insan kanalı ile önce Avrasya’ya ardından yüzyıllar içinde dünyanın tamamına yayılmıştı (Packard, 2021: 16; Webb, 2009: 1).

Bilimsel literatürde, İtalyanca kötü anlamına gelen “mala” ile hava anlamındaki “aria” kelimelerinin birleşiminden doğan malaria kelimesi (Campbell, 1895: 295) ile ifade edilen hastalığın sebebi yüzyıllarca tespit edilememişti. Hastalığın kötü havanın solunması, kötü suyun yakınında yaşanması ile bulaştığına inanılmış yahut hastalık, ilahi sebeplerle açıklanmaya çalışılmıştı. Sıtmanın sivrisineklerle ilişkisi ilk kez 1707’de Giovanni Maria Lancisi tarafından kurulmuş, bununla birlikte anofel cinsi sivrisineklerin sıtma parazitini taşıdığı iki yüzyıl sonra, yirminci yüzyılın başında ispatlanmıştı (Tekeli ve İlkin, 2004: 113-115). Ancak bu tarihten sonra sivrisineklerin üreyebileceği bataklık yahut su birikintilerini yok etmeye ve sıtma ile mücadele etmeye başlanabilmişti.

Osmanlı İmparatorluğu’nun tarihi boyunca halkın en sık karşılaştığı bulaşıcı hastalıklardan biri sıtma olmuştur. Ancak 19. yüzyılın son yarısı ile 20. yüzyılın ilk yarısı mücadeleye rağmen bölgede sıtmanın doruğa çıktığı dönemlerdi. Bunun en temel sebepleri mübadele gibi kitlesel göç hareketleri ve savaş alanlarından dönen askerlerin sıtma parazitlerini taşımasıydı. Çanakkale Cephesi’ndeki kayıplar hariç, I. Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu’nun dokuz ordusunda hastalık sonucunda ölen askerlerin sayısı 401.859 iken yaralanarak ölen askerlerin sayısı 59.462 idi. Hastalıkların başında sıtma geliyordu. 461.799 vakanın 23.351’i ölümle sonuçlanmıştı (Yalman, 2019: 294-295). Şehirlerde de durum farklı değildi. Aynı dönemde kan muayene sonuçlarına göre Samsun bölgesinde %70, Ordu’da %50, Toros tünellerinde çalışan işçilerde %50, Söke civarında %44 oranında sıtmalı tespit edilmişti (“Sağlık Hizmetlerinde 50”, 1973: 103). Dönemin Hıfzıssıhha Umumiye Müdürü Dr. Ekrem Hayri Bey, 1921’de 200.000 civarındaki Antalya nüfusunun 172.000’inde sıtma tespit etmişti. Aynı bölgede bazı köyler sıtma yüzünden tamamen boşalmış, bazılarının ise nüfusu azalmıştı. Örneğin Elmalı kazası 1914 senesinde 25.826 nüfusa sahipken, 1921’de köyde ancak 20.021 kişi kalmıştı. Fenike’de de durum benzerdi. Üstelik savaş şartlarının da etkisi ile bölgede 1920’de 1.299 doğum, 2.597 ölüm, 1921’de ise 1.056 doğum, 2.684 ölüm yaşanmıştı (Süeyv, 1953: 32). Doğum ve ölüm sayılarındaki bu fark ülke genelinde benzer seyretmiş, ülke nüfusu bulaşıcı hastalıklar, kötü sıhhi ortam ve savaşın getirdiği yıkımla giderek azalmıştı.

Osmanlı İmparatorluğu’nun nüfusuna dair veriler, eksikler ve yöntem sorunları nedeniyle kesin rakamlar sunmamakla birlikte bazı tahminlere dayalı olarak verilebilir. Şevket Pamuk, Türkiye’nin bugünkü sınırları içerisindeki nüfusu, Vedat Eldem, Justin McCarthy,

Frederic C. Shorter gibi araştırmacıların verdiği rakamları göz önüne alarak 1914 yılı için 16,5 milyon düzeyinde kabul eder. Ancak bu tarihten sonra 1927'ye kadar olan süreçte, savaşların ve kitlesel nüfus hareketlerinin etkisi ile nüfus %20 oranında azalmış ve 13,9 milyona inmişti (Pamuk, 2020: 64-70). Tüm bu süreçte kaybedilen nüfusun büyük kısmı genç, özellikle eğitim görmüş kesimden olmuştu. Var olan nüfus ise ciddi sağlık sorunları, bilhassa sıtma, frengi, trahom, verem gibi hastalıklar ile karşı karşıya kalmıştı. Bu sebeple, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu seçkinlerinin öncelikleri nüfusu çoğaltmak ve bu nüfusu sağlıklı kılmak olmuştu. Bu amaca giden yolda atılacak ilk adımlar doğurganlığı arttıracak teşviklerde bulunmak ve sıhhi koşulları iyileştirerek ölümleri azaltmaktı. Bu sebeple sıtma gibi bulaşıcı hastalıklara karşı ciddi ve topyekûn bir savaş başlatılmış, milli bir savaş olarak görülen bu mücadelede eğitim temel araçlardan biri olmuştu. Bu araştırmanın amacı, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde (1923-1948) verilen bu savaşın sıtma ölçeğinde eğitime yansıyan yönünü ortaya koymaktır.

Yöntem

Erken Cumhuriyet Devri'nde sıtma mücadelesinin eğitime yansımaları konu alan bu çalışma nitel bir araştırmadır. Çalışmada, nitel araştırma desenlerinden tarihsel araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırmanın ana verileri, sıtma mücadelesinin eğitimde en yoğun olduğu dönem olan 1923-1948 yılları arasında kullanılan ilk ve orta mektepler ile liselerde kullanılan müfredatlar ve ders kitaplarıdır. Bunların yanı sıra eğitimle ilgili talimatnameler, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, TBMM Zabıt Cerideleri, söz konusu dönemde yayınlanmış gazeteler, konu ile ilgili kanunların tespiti için Resmî Gazete ve dönemde yazılmış telif eserler veri kaynakları olarak kullanılmıştır. Çalışma, arşiv verileri ile tarihsel kaynaklara dayalı olarak hazırlandığı için etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Bulgular

Gülbüz Evlatlar, Şen Irk ve Sıtma

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda ülke sınırı içerisindeki nüfusun tamamı ciddi sağlık sorunları, bilhassa bulaşıcı hastalıklar ile karşı karşıyaydı. Üstelik on yıl süren savaş ortamı, halkın temel ihtiyaçlarını karşılayamayacağı bir düzen getirmişti. Cumhuriyet'in yöneticileri en başından nüfus ve sağlık konusunda karşı karşıya oldukları problemin bilincindeydiler. Bu nüfus, hedefledikleri ülkenin yaratılmasına imkân vermeyecek sayı ve nitelikteydi. Kurucu elitler, ekonomik anlamda dışa bağımlılığın sonuçlarını bizzat deneyimlemiş bir nesilden geliyorlardı. Milli bir iktisat geliştirebilmek, iktisadi kalkınmayı sağlamak, milli bir sanayi hamlesi yapabilmek temel amaçlarından biriydi. Bunu sağlamak ancak sağlıklı bir işçi ordusu ile mümkün olabilirdi. Bununla birlikte ikinci dünya savaşının geleceği endişesi, bu süreçte milli bir ekonominin ve savaş sanayisinin gerekliliğini ortaya koyuyor, bununla birlikte sağlıklı, kuvvetli ordu ihtiyacını, dolayısıyla sağlıklı, kuvvetli askerlere ihtiyacı işaret ediyordu. Ayrıca, kurucu elitlerin yaratacakları modern ulus devlette, o devlete, ulusa ve toprağa aidiyet sağlayacak vatandaşlara ihtiyacı vardı (Arpacı, 2015: 7). Bunların da devlete yük değil, destek olması bekleniyor, üretimi arttıracak, çoğalacak bireyler olmaları hedefleniyordu. Tüm bunların sağlanabilmesi ancak sayı ve sağlıkça kuvvetli bir nüfus ile mümkün olabilirdi. Devletin kurucuları bunun bilincinde olarak daha Kurtuluş Savaşı yıllarında vilayetlerde sıhhi

ve içtimai coğrafya araştırmalarına başlamışlardı ve cumhuriyet ilan edildikten sonra da nüfus ile sağlık konusu temel politikaları olmuştu (Tekeli ve İlkin, 2004: 109).

Genç Cumhuriyet, makbul vatandaşın Mustafa Kemal Paşa’nın ifadesi ile “Türk vatanını doldurmasını ve şenlendirmesini” bekliyordu, hatta bunu yapacağından kuşku duymuyordu (TBMM Zabıt Ceridesi, 1340/1924: 5). Altıdan fazla çocuğu olan babalardan yol vergisi alınmaması (Resmi Gazete, 1925), çok çocuklu annelere madalya ve maddi ödüller verilmesi (BCA 30-18-1-2/92-73-9; Resmi Gazete, 1930, Madde 156), kürtajın yasaklanmasına dair faaliyet, söylem ve kanunlar (Resmi Gazete, 1930, Madde 152; Resmi Gazete, 1926), sürekli gündeme gelen bekarlık vergisi¹ bu fikrin tezahürleriydi. Söz konusu dönemde cemiyet ve dergiler ile halkı bilgilendirmek amacıyla basılan kitaplar da bu amacı gerçekleştirme ülküsü taşıyordu.

Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti bu ülküyü en net şekilde ifade eden kurumlardan biriydi. Cemiyet, “biz memleket için çoğalmaya ve çocuk yapmaya mecburuz” düşüncesini halka benimsetmeye çalışıyor, devletin nüfus politikasına destek oluyordu. Aynı cemiyet tarafından çıkarılan “Gürbüz Türk Çocuğu Dergisi” de hem nüfusu arttırma hem de bu nüfusun bedenen ve ruhen sağlıklı olmasını sağlamaya çalışan bir süreli yayındı. Annelere ve genç kızlara hitap eden dergide sıklıkla gürbüz çocuk resimlerine yer veriliyor, cemiyet tarafından gürbüz çocuk müsabakaları yapılıyor, dergide diğer anneleri de “vatanın şiddetle muhtaç olduğu” böyle gürbüz çocuklar yetiştirmeye teşvik etmek için müsabakayı kazanan çocukların fotoğrafları yayınlanıyordu (Sarıkaya, 2011: 184, 258-259).

Söz konusu dönemde nüfus sadece toplumsal değil, tıbbi sahada da sürekli gündemdeydi ve ülkenin seçkin doktorlarının temel meselelerinden biriydi. 1-3 Eylül 1925’te Ankara’da toplanan 1. Milli Türk Tıp Kongresi’nin ana konuları çocuk ölümleri, nüfus meselesi ve sıtmaydı (“Birinci Millî Türk”, 1925). 1935’te düzenlenen 6. Ulusal Türk Tıp Kurultayı’nda da durum benzerdi. Kurultayın büyük kısmı nüfusun azalmasında en büyük etkiyi yapan bulaşıcı hastalıklara ayrılmıştı. Açılış konuşmasında dönemin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Dr. Refik Saydam “Cumhuriyet Hükümeti’nin nüfusu arttırmak ve sağlam nesil yetiştirmek” hususundaki çabasında hekimlere düşen büyük vazifeyi vurgulamış ve “gerek resmî gerek hususi hayatlarında hekimlerimiz devletin sağlam nüfus siyasasının en büyük yardımcısı ve istinâtkâhıdır” diyerek tıp insanları göreve çağırmişti (“Altıncı Ulusal Türk”, 1936: 32). Söz konusu dönemde Reşit Galip Baydur, İhsan Hilmi Alantar, Mazhar Osman Usman, Besim Ömer Akalın gibi doktorlar, devletin sağlıklı nüfus siyasası ve pronatalist politikası doğrultusunda çalışmalarda bulunuyor ve halkı bilgilendirici yayınlar yapıyorlardı. Bunlardan Besim Ömer Akalın’ın “Türk Çocuğunu Nasıl Yaşatmalı?” başlıklı eseri, dönemin nüfus politikasını, pronatalist yaklaşımını ve öjeni düşüncesini açıkça ifade eden eserlerden biriydi. Akalın, anneliği milli bir vazife olarak addederken, her sağlam bireyi millet için bir sermaye olarak görmekte, birey için harcanan paranın faizinin kişinin beden ve fikirce çalışmasıyla alınabileceğine inanmaktaydı (Akalın, 1938: 16, 26). Bireyin millet için bir sermaye olduğu

¹ Nüfus politikası bağlamında bekârlardan vergi alınmasına dair ilk kanun teklifi 19 Ekim 1920’de Canik Milletvekili Hamdi Bey tarafından meclise sunuldu (TBMM Zabıt Ceridesi, 1336/1920: 93). Bir yıl sonra 22 Şubat 1921’de Erzurum milletvekili Salih Efendi de benzer bir kanun teklifi sundu (TBMM Zabıt Ceridesi, 1337/1921: 301) ancak her iki telif de reddedildi. 1929’da konu Süleyman Sırrı Bey tarafından tekrar gündeme taşındı. Yozgat milletvekili Süleyman Sırrı Bey, daha ayrıntılı bir kanun teklifi hazırlayıp 18 Mart 1929’da meclise sundu (TBMM Zabıt Ceridesi, 1929: 22; BCA 30-10-0-0/ 4-19-3]. Bu teklif de reddedildi ancak bu sefer konu, basında geniş yankı buldu.

ifadesi dönemin ders kitaplarında da yer alıyordu. 1934 lise Tarih IV ders kitabında² nüfusun başlıca milli servet olduğu belirtiliyor, nüfus sayımı işinin vatani bir vazife olarak algılanması gerektiğinin altı çiziliyordu (Tarih IV, 1934: 328).

Nüfus meselesi cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren müfredat programlarına girmişti. 1926 İlk Mektepler Müfredat Programı 5. sınıf Yurt Bilgisi müfredatında “Türkiye’de nüfus azdır. Memleketin ilerlemesi nüfus çokluğu ile olur” deniliyor, nüfus meselesi sıhhat, sıtma ve işret ile ilişkilendiriliyordu. Sıhhati ve kuvveti muhafaza etmenin milli bir vazife olduğuna vurgu yapılan müfredatta, sıtma ve işret hem milletin çalışma kabiliyetini hem de nüfusunu azaltan unsurların başında sayılıyordu (“İlk Mektepler Müfredat”, 1927: 91). Aynı ifadeler dönemin ders kitaplarına da yansımıştı. Ali Kâmi [Akyüz] tarafından yazılan 5. sınıf Yurt Bilgisi kitabında yazar, milletin çalışma kabiliyetini azaltan fenalıkların başında sıtmanın olduğunu belirtiyor, “sıtma mikrobu bir kere insanın kanına yerleşti onu canından bezdirir. Sıtmalı kimsenin rengi sapsarı olur, dizleri kesilir, dermanı kalmaz, nöbet geldiği zaman bir titreme, bir titreme, sonra bir ateş, bir ateş... Ondandır her tarafı berelenmiş, kemikleri kırılmış gibi bir halsizlik” ifadeleriyle hastalığı tarif ettikten sonra sıtmanın, insanın çalışma kabiliyetini günden güne azalttığına birkaç kez vurgu yapıyordu (Ali Kâmi, 1927-1928: 123).

Ders kitaplarına göre sıtma halkın hem çalışma kabiliyetini azaltıyor ve hem de ırkı bozuyordu. Ülkenin genel sağlığı ve ırkın sağlığı sıtma, frengi ve veremin tehdidi altında bulunuyordu. Bunların en başında da “çocuğundan ihtiyarına kadar hiçbir yaş sınıfını esirgemeyen, yakaladığını kansız, cılız ve dermansız düşüren sıtma geliyordu”. Sıtma, memlekette “bakım ve korunma eksikliğinden” neredeyse nüfusun yarısını etkisi altına almıştı. “Sıtmadan her yıl çok vatandaş kırılıyor ve bir sıtmalının çektiği nöbetler yüzünden çalışmadığı zamanlar milyonca sıtmalıya göre hesaba alınınca yılda en az 29-30 milyon iş saati eksiliyordu” (Tarih IV, 1934: 336-337). Bu durum ülkenin servet edinmesine engel oluyordu. 1925’te Türkiye Hilal-i Ahmer Mecmuası’nda Maarif-i Umumiyye Vekili muhterem Bey Efendi’ye hitaben yazılan isimsiz bir makalede Amerika’nın “her sene tezâyüd eden nüfusunun ve akıllara hayret verecek servetinin” bir sebebinin de “rüşdî, i’dâdî lise derecesinde olan bi’l-umûm mekâtib-i umûmiyyede” verilen sıtma dersi ve dersin tatbikatı olduğu belirtilmiş, bu dersin müfredatı tercüme edilerek “bütün mekâtib-i umûmiyye ve husûsiyye programlarına idhâli” temenni edilmişti (Mekâtibde Sıtma Tedrîsâtı, 1340/1925: 217-229).

Sıtma aynı zamanda ülke serveti için olduğu gibi müdafaası için de bir tehdit olarak görülüyordu. Zira askerlik muayenelerinde bazı bölgelerde %20 hatta %40’a kadar sıtmalı genç erkeklerle karşılaşılıyordu. “Saz benizli, ince boyunlu, cılız bacaklı, şişkin karınlı ve kocaman dalaklı, bitkin ana babalardan toplum için kuvvet unsuru değil, ancak merhamet konusu olacak yavrular doğuyor, böylece kuvvetiyle büyük ün almış Türk ırkı nesilden nesile eriyordu” (Tarih IV, 1934: 336-337). Irkı korumanın yolu, önceki hükümetler devrinde ihmal edilen devlet tedaviciliği, hıfzıssıhha ve sıtmayla topyekûn mücadele ile mümkündür.

Saltanat İdaresi’ne Karşı Cumhuriyet’in Şifalı Eli: Sıtma ile Mücadelede Devlet İdaresi

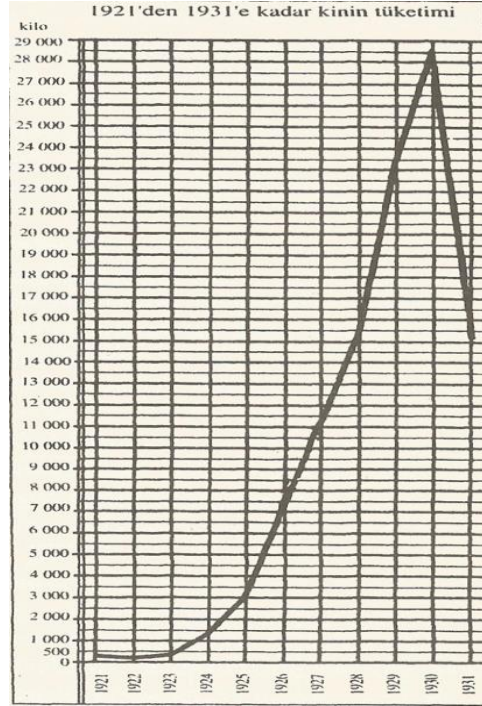
Bilhassa erken Cumhuriyet Devri’nde Osmanlı Devleti ile kendi idaresinin karşılaştırmasını yapmak cumhuriyetin meşruiyetini sağlamak için sık başvurduğu bir yöntemdi. Lise Tarih IV ders kitabında karşımıza çıkan söyleme göre Osmanlı Devri’nde sıtma

² Mustafa Kemal Atatürk’ün emri ile liselerde okutulmak üzere Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından hazırlanan dört ciltlik tarih ders kitapları ilk olarak 1931 tarihinde kullanılmaya başlanmıştır. Bu kitaplar üzerinde daha sonra eklemeler yapıldığı için bu çalışmada söz konusu ders kitaplarının 1934 baskısı tercih edilmiştir.

ile mücadele edilmemiş hatta “milli mücadele yıllarında İstanbul Hükümeti ve işgal kuvvetleri Anadolu’ya silah ve cephane girmemesine çalıştıkları kadar hekim ve ilaç girmemesine de uğraştıklarından kemirici hastalıklara karşı çarpışma cephesi genişleyememişti”. Aynı ders kitabında söz konusu dönemde sıtma tedavisinde kullanılan kininin 1921-1931 yılları arasında memlekete girişine dair bir grafik verilmişti (Şekil 1).

Şekil 1

1921’den 1931’e Kadar Türkiye’ye İthal Edilen Kinin Miktar ve Tüketimi (Tarih IV, 1934: 333)

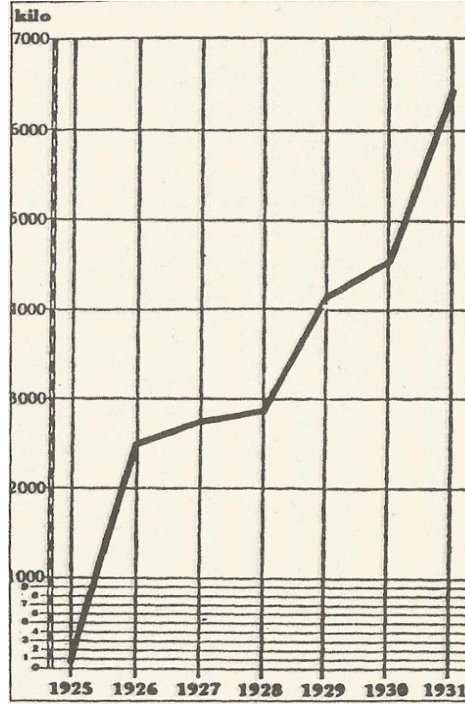
Osmanlı Hükümetinin “haysiyet ve bağımsızlıktan başka bir şey istemeyen Anadolu halkından hasta düşenlerin ilaçsız ve tedavisiz kalmasındaki” rolü bu grafikte belirtilirken, cumhuriyetin halka bakım ve şifa elini nasıl uzattığının da kanıtı olarak sunulmuştu. Bu iddialar gerçeği yansıtmıyordu. Aslında cumhuriyet Türkiye’sinin sıtma ile mücadelesinin kökeni Osmanlı’nın “medeniyet” vizyonunun bir uzantısıydı (Gratien, 2018: 42). Osmanlı Dönemi’nde 19. yüzyılda, ancak özellikle 20. yüzyılın başında sıtmayla mücadele edilmiş, 1910’dan itibaren de halka ücretsiz kinin dağıtılmaya başlanmıştı. Bu amaç doğrultusunda Avrupa’dan kinin alınması ve halka dağıtılması için bazı düzenlemeler de getirilmişti. 1910 yılından 1914 yılı sonuna kadar yılda toplam 2000 kilogram kinin alınmıştı. Ancak Dünya Harbi’nin başlaması ile satın alınan kinin miktarında hem fiyatların artması hem de savaş şartlarından dolayı düşüş yaşandı. 1915’te 308 kilogram, 1916’da ise 608 kilogram kinin alınabilmişti (Sert ve Dölen, 2013: 72-73). Bu miktarlar sıtma ile mücadele etmek için yeterli olmamış, sıtma etki sahasını daha da genişletmişti.

Kinin miktarının azlığı ile birlikte doktor ve sağlık personelinin yetersiz olması, ekonomik sıkıntılar, savaş şartları ve hijyen konusundaki bilgisizlik sıtma ile savaşılamamasının en temel sebepleriydi. Sıtma ile topyekûn bir mücadeleye girilmesi ancak Cumhuriyet Dönemi’nde sağlanabilmişti. Bu durum ders kitaplarına sıklıkla yansıtılıyordu. Cumhuriyet’in “Lozan’dan sonra, ilim ve fen silahları ve düzenli teşkilat ile ırk kemiren illetler üzerine yürüdüğü” ve sıtma ile mücadeleye 1925’te başladığı öğrencilere bildiriliyor ve yine rakamlar ve grafiklerle devlet tedavcilığının somut sonuçları öğrencilerin takdirine

sunuluyordu (Şekil 2-3). Buna göre mücadele sahasını her yıl genişleten Cumhuriyet, bir sıtma enstitüsü kurmuş ve 11 dispanser açmıştı (Tarih IV, 1934: 337).

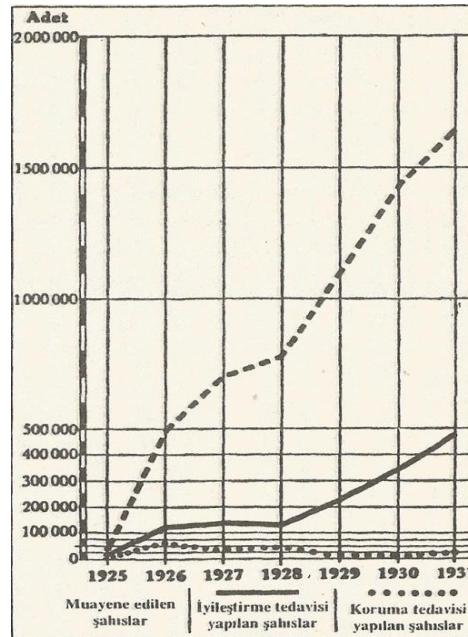
Şekil 2

Sıtma Mücadele Teşkilatınca 1925'ten 1931 Yılına Kadar Halka Parasız Dağıtılan Kinin Miktarı (Tarih IV, 1934: 334)

Şekil 3

Sıtma Mücadele Teşkilatı'nın Yedi Senelik Çalışması (Tarih IV, 1934: 334)

Bahsi geçen enstitü, sıtmanın en yoğun olduğu kentlerden Adana'da 1928 tarihinde açılmıştı. Ancak ders kitabında da belirtildiği gibi mücadeleye ve bölge teşkilatlarının

kurulmasına 1925’ten itibaren başlanmıştır. Teşkilatların kurulmasına Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti’nin 1924’te Vilayet-i Sıhhiye Müdüriyetlerinin raporlarına dayanarak hazırladığı sıtma ve bataklik bölgelerini gösterir harita ile 1-3 Eylül 1925’te düzenlenen Birinci Milli Tıp Kongresi’nde sunulan Türkiye’nin Sıtma Coğrafyası Hakkındaki Rapor etkili olmuştur. Bu sırada 5 Ekim 1924’te on bir uzmandan oluşan bir Sıtma Komisyonu kurulmuş, bu komisyon sıtma mücadelesi için yasa, örgütlenme ve mücadele yöntemleri konusunda ayrıntılı kararlar almıştı. Sıtma ile mücadele için çıkarılan yasalar ancak 1926’da TBMM’den geçmiş olsa da bunun öncesinde uygulamaya konulmuştu (Tekeli ve İlkin, 2004: 135). Bu tarihten itibaren yasal çerçeveye oturan mücadele hızlandı ve mücadelenin bir yönünü de halkı bilinçlendirmek oluşturdu. Bunun için devletin mücadelesi halkı bilgilendirici kitaplarda ve ders kitaplarında sıklıkla dile getirilmeye başlandı. Zira devlet herkesin sağlığı için vardı. “Hastaların iyi edilmesi, bulaşık hastalıkların köklerinin kurutulması, memleket içine bulaşık ve salgın hastalıkların girmemesi, sağlam bedenli ve sağlam ruhlu çocukların doğması, gençlerin sağlam bedenli olması hep devletin düşündüğü şeylerdi”. Bütün bunların “Büyük Gazi’nin her şeyi yaratan dehası” sayesinde kurulan (Behaddin Faik, 1932: 6) Sıhhat ve İçtimai Muavenet Bakanlığı tarafından yürütüldüğü belirtiliyordu (Yurt Bilgisi, 1933: 61). Ders kitaplarında Cumhuriyet hükümetinin her sahada olduğu gibi sıhhat işlerinde de büyük başarılar gösterdiği, bedava kinin dağıttığı, bataklikları kuruttuğu (Mithat Sadullah, 1931-1932: 125-126), devletle halk arasındaki iş bölümünde üzerine düşeni yaptığı belirtiliyor, devletin de öğrencilerden üzerlerine düşen ödevleri yapmalarını beklediği ifade ediliyordu. Zira devletin yaptığı “fedakarlıklar” tek başına yeterli değildi. Öğrenciler de bu hastalıklardan korunmak ve kurtulmak için ellerinden geleni yapmalı, kendini ve yakınlarını hastalıklardan korumalıydı. Bunu ancak sıhhat kanunlarına uyarak yapabilirlerdi (Yurt Bilgisi, 1933: 62).

İrk Hıfzıssıhhası, Medeniyet ve Sıtma

Bilhassa I. Meşrutiyet yıllarından itibaren kamusal yarar bağlamında kullanılan kelimelerden biri temizlikti. Dönemin ders kitaplarında “temizlik imandandır” düsturu ile din ile ilişkilendirilen kavram, aynı zamanda toplum içerisinde saygınlık kazanmanın bir yolu olarak gösteriliyordu (Doğan, 1994: 59). Bu söylem, II. Meşrutiyet yıllarında da bilhassa Malumat-ı Medeniye dersleri içinde yine kamusal yarar bağlamında yer almıştı (Üstel, 2014: 75). Temiz olmak, ibtidai mekteplerin Cumhuriyetin hemen öncesinde kullanılan müfredatlarında da yine yurttaşlık dersleri bağlamında veriliyordu (“Maârif-i Umûmiyye Nezâreti... bir ve”, 1913: 6³; “Maârif-i Umûmiyye Nezâreti... altı”, 1913: 6-7). Bu bakış açısı Cumhuriyetle devam etti. Temiz olmak, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde sık kullanılan ve hem tıbbi hem toplumsal bağları olan hıfzıssıhha kelimesi ile ilişkilendirildi. Bununla birlikte ırk hıfzıssıhhası ifadesi ile ırkın korunması anlamına büründü.

Sıtmadan ve dönemde Anadolu’nun dört bir yanında görülen pek çok bulaşıcı hastalıktan korunmanın temel koşulu hıfzıssıhhaydı. Ancak hıfzıssıhha aynı zamanda bir medeniyet göstergesiydi ve Anadolu’nun, özellikle de köylülerin medenileştirilmesi ancak hıfzıssıhha ile mümkün görülüyordu. Kurucu elitler, medeni bir toplum yaratabilmek için 1920’ler ve 30’lar boyunca modernizasyonun ana kanalı olarak gördükleri çocukları eğitim yoluyla biçimlendirmeye çalışmışlar, onların da toplumu biçimlendireceğine inanmışlardı. Hıfzıssıhha ile ilgili yaygın alışkanlıkları değiştirmek, bu sayede bulaşıcı hastalıkları önlemek ve temiz, medeni bir toplum ortaya çıkarmak için hıfzıssıhha, 1924’ten itibaren

³ Dönemin yurttaşlık dersi olan Musahabat-ı Ahlakiyye dersi konuları 1913 Mekâtib-i İbtidâiyye Bir ve İki Dershâneli ve Muallimli Mekteplere Mahsus Ders Müfredatı’nda Kıraat dersi kapsamında okutulmuştur.

müfredatlarda -bilhassa Erken Cumhuriyet Dönemi'nde en çok ehemmiyet verilen ilk mekteplerin müfredatlarında- pek çok derse girmiş ve ders kitaplarına yerini almıştı.

Cumhuriyet'in ilk İlk Mektepler Müfredat Programı kırk üç kişi tarafından yirmi dört günlük bir çalışma sonucunda ortaya konulan 1924 İlk Mektepler Müfredat Programıydı. Bu program, çocukların büyük kısmı ilkokuldan mezun olduktan sonra eğitime devam etmeyecekleri gerçeği göz önüne alınarak hazırlanmıştı. Bu nedenle müfredatın öğrencilere temel vatandaşlık konularını ve hayata atıldıkları zaman içtimai yaşamda ihtiyaç duyacakları bilgileri vermesi bekleniyordu (Alp, 2017: 46-47). Müfredatta çocuklara ahlaki ve içtimai itiyatlar kazandırılması gerektiğinin altı çiziliyor, bunun sağlanabilmesi için mektebin maddi ve manevi hayatının "çocuklarda temizlik, intizam, nezaket, doğruluk, teâvün ve tesânüd, güzel ve iyi şeylere karşı muhabbet, vazifeşinaslık gibi itiyâdları tesis edebilecek" şekilde düzenlenmesi isteniyordu ("İlk Mekteplerin Müfredat", 1340/1924: 29). Müfredatta Tabiat Tedkiki, Ziraat, Hıfzıssıhha adlı bir ders olmasına karşın hıfzıssıhha meselesi ağırlıklı olarak Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersi içinde verilecekti. Tabiat Tedkiki, Ziraat, Hıfzıssıhha ders müfredatında sadece, çocuklara "sihî itiyâdlar telkîn edilecektir" ifadesi yer alıyor ve dördüncü sınıfta hıfzıssıhha kaideleri ve telkinler başlığı altında "mikroplar, sular, temiz ve fena sular, kızamık, çiçek, verem, tifüs, kolera, dizanteri, sıtma gibi sâri hastalıklardan korunma çareleri" yer alıyordu ("İlk Mekteplerin Müfredat", 1340/1924: 40, 42). Buna rağmen Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye ders müfredatı hıfzıssıhha ve sıtma açısından çok daha geniş ve ayrıntılıydı. Çünkü hıfzıssıhha ve sıtma sadece tıbbi değil içtimai bir mesele olarak görülüyor hem ırkı korumanın hem de ülkenin medenileştirilmesinin yolu olarak kabul ediliyordu. Bu nedenle evlerde sıhhi kurallara riayet, beden hıfzıssıhhası, vücudun temizliği, mikroplara karşı mücadele, sivrisineklerin evlere girmesini önlemek gibi bireyi ilgilendiren sıhhi meselelerin yanı sıra "belediyelerin hıfzıssıhhaya ait tenbihlerine harfiyen riayet etmek", yolda, arabada, şimendiferde, tramvay, tünel, vapur gibi yerlerde tükürmemek, sokaklara meyve kabuğu, kâğıt, süprüntü atmamak, sokak ve caddeleri bozacak şeyler yapmamak, sokaklarda oyun oynamamak, ağaçlara, çimenlere dokunmamak, evin önünü temiz tutmak gibi medeniyetle özdeşleştirilen tavırlar da hıfzıssıhha kuralları içinde ele alınıyordu ("İlk Mekteplerin Müfredat", 1340/1924: 33-34). 1926 müfredatında bu anlayış daha net bir şekilde görülüyordu. Yurt Bilgisi 4. sınıf müfredatında "kasaba ve şehir hayatında herkesin riâyet edeceği medenî kaideler" içerisinde içtimai hayatta yaşama dair kurallar ve "umûmun sıhhatinin vikayesi için dikkat olunacak noktalar" yer alıyor, bunların başında hıfzıssıhha kuralları geliyordu ("İlk Mektepler Müfredat", 1927: 87). Aynı müfredatta ilk üç sınıfta verilen Hayat Bilgisi dersinin içerisinde de hıfzıssıhha en çok yer alan kavramlardan biriydi. Neredeyse her üniteye vücudun, okulun, evin, kıyafetlerin temizliği ile ilgili konular vardı. Bununla birlikte 1924, 1926, 1936 ve 1948 ilkokul müfredatları arasında sıtmaya ve hıfzıssıhhaya en çok yer veren müfredat da 1926 İlk Mektepler Müfredatı'ydı. Özellikle Hayat Bilgisi dersinde 2. ve 3. sınıf müfredatında bulaşıcı hastalıklardan korunma, sivrisinekler ve imhası, bataklıklar ile mücadele konuları birkaç kez tekrarlanıyor, her defasında temizliğin altı çiziliyordu ("İlk Mektepler Müfredat", 1927: 18-27). Bununla birlikte müfredatın muallim tarafından muhite göre biçimlendirilmesi isteniyor, mesela "sıtma mıntıklarında bu hastalığın esbâbı, korunma ve tedâvî çareleri çocuklara layıkıyla öğreilmelidir" ifadesi ile sıtma mücadelesi Hayat Bilgisi dersi kapsamına alınıyordu. ("İlk Mektepler Müfredat", 1927: 10).

Sivrisinekler, Bataklıklar ve Batıl İnançlara Karşı Topyekûn Mücadele

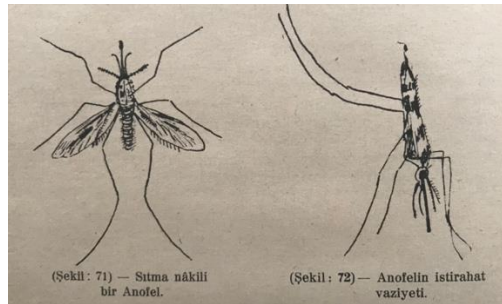
Erken Cumhuriyet Devri’nde sıtmaya karşı verilen mücadelenin iki yönü vardı. Bunların ilki doğaya, anofellere, sıtma parazitlerine, bataklıklara karşı verilen mücadele idi. İkincisi ise sıtmadan çok daha yaygın olan batıl inançlara karşı verilen mücadeleydi (Tekeli ve İlkin, 2004: 137).

Mücadelenin başlatılabilmesi için öncelikle ülkenin sıtma coğrafyasının oluşturulması gerekiyordu. Bu amaçla Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekâleti, Sıhhiye müdürlerinin raporlarına dayanarak sıtma alanlarını ve bataklıkları gösterir bir harita hazırlamıştı. Ayrıca 15 Eylül 1924’te Refik Saydam başkanlığında bir komisyon oluşturulmuş ve komisyondan mücadelenin sınırlarını, örgütlenme ve donanımın belirlenmesi çalışmalarını, gerekli önlemlerin tespitini, yürütülecek faaliyetlerin esaslarını, tedavi yöntemlerini, sivrisineklerle mücadelenin nasıl yapılacağını belirten raporlar hazırlanması istenmiş, on senelik bir yol haritası çizilmesi kararlaştırılmıştı. Komisyon, Eylül ayı sonunda sivrisineklerin üremesine engel olacak tedbirler, sivrisineklerin imhası ve korunma önlemlerini içerir bir talimatname hazırlamıştı. Bununla birlikte bataklıkların kurutulmasında gerekli durumlarda köy erkeklerinin beş gün hükümet hesabına ücretsiz ve zorunlu çalıştırılması, sulak arazilerin kurutulması için söğüt, dişbudak ağaçlarının ekilmesi, sazan gibi balıkların çoğaltılması, şimendifer idarelerinin güzergâhlarındaki bataklıkları kurutma zorunluluğunda olmaları, pirinç, kendir tarlalarının köylerden 3 kilometre uzakta bulunması ve gerekirse köy mevkilerinin değiştirilmesi kararları alınmıştı (Malkoç, 2017: 173-176). 1937-1938 istatistik raporlarına göre 1925-1936 yılları arasında 57.607 hektar bataklık kurutulmuş (Küçük İstatistik Yıllığı, 1937-1938: 191), tüm bu mücadele milletin el birliğiyle başaracağı milli bir iş ifadesi ile tanımlanmış (Malkoç, 2017: 176), benzer ifadeler ders kitaplarına da yansımıştı.

Sıtma ile mücadele ancak “bütün camianın el birliği ile şümüllü bir surette” mücadele etmesi ile kazanılabildi (“Yeni Biyoloji ve”, 1936: 74). Bu mücadelede camia içerisindeki öğrencilere de bazı görevler düşüyordu. Bunların başında her şeyden önce hastalık hakkında bilgi sahibi olmak vardı. Zira sıtma düşmanı ile savaşmak ancak onu tanımakla ve mücadele çarelerini bilmekle mümkündü. Bu sebeple ders kitaplarında sıtmanın ne olduğu, nasıl bulaştığı hakkında ayrıntılı bilgiler veriliyor, öğrencilerin anofel cinsi sivrisineği tanımları ve diğerlerinden ayırt edebilmeleri bekleniyordu (Şekil 4, 5).

Şekil 4

Anofelin Görünümü (Behaddin Faik, 1932: 168)

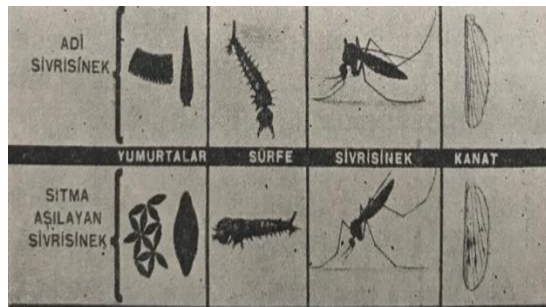

Anofel cinsi sivrisineğin “Kurşunî esmer renkte büyücek ve hortumu uzuncadır, sıtmayı nakleden yalnız dişi sivrisineklerdir. Bu sinek duvara konduğu zaman baş, göğüs ve karın kısmı düz olmak üzere bulunur” ifadeleri ile betimlemesi yapılıyor, durgun sulara yahut rutubetli çayırlara, sulak arazilere yumurtladığı ve buralarda yaşadıklarının altı çiziliyor (Behaddin Faik, 1932: 167), öğrencilerden sıtmalı yerlerde eldiven giymeleri, durgun suları,

bataklıkları hendekler kazarak kurutmaları, çeşme yalaklarını kapatmaları veya ev ve köy civarından uzaklaştırmaları, çukurları su birikintisi oluşmasını önlemek üzere doldurmaları, kurutulamayan su birikintilerine petrol dökmeleri, içlerinde uzun müddet su duran sarnıç, havuz, kova gibi şeyleri sinek telinden kapaklarla daimâ örtülü tutmaları, içlerinde sürekli su bulunan kapları dişi sivrisineklerin erişemeyeceği yerlerde tutmaları, su akıntılarına mani olan setleri yıkmaları, durgun sularda sürfeleri yiyen su balıkları yetiştirmeleri, evin pencerelerini gayet ince tel kafesle kapatmaları ve cibinlik kullanmaları isteniyordu (Ali Rıdvan ve Midhat Sadullah, 1926: 114; Behaddin Faik, 1932: 168; Fuat Münür ve İbrahim Hilmi, 1932: 120; Küley, 1938: 235; Muhittin Celal, 1930: 93; Naime Halit, 1930-1931: 159; “Yeni Biyoloji ve”, 1936: 74; Yurt Bilgisi, 1930-1931: 92).

Şekil 5

Adi Sivrisinek ile Sıtma Aşıl原因 Sivrisinek Arasındaki Fark (Küley, 1938: 234).

Sıtma mücadelesi ve bataklıkların kurutulması matematik derslerinde dahi kendine yer bulmuştu. 1926 İlk Mektepler Müfredatı'na bağlı olarak yazılan 3. sınıf hayat hesabı ders kitabında toplama işlemi şu tarz sorularla öğretilmişti;

Birkaç köyün arasında birbirine yakın iki bataklık var. Biri 580, diğeri 360 dönümdür. Her iki bataklık kaç dönümdür? Bir yaz mevsiminde 250 büyük, 380 çocuk sıtmaya tutulmuş. Kaç kişi hastalanmıştır? Doktor günde büyüklere 170, çocuklara 150 gram kinin vermiş. Hepsi kaç gramdır? Bataklıkların kurutulması için bir köyden 450, diğerköyden 370 kişi çalışmaya gelmiş. Kaç köylü çalışmıştır? Bataklıktan yakın nehre bir hafta 380, diğerköyden 430 metrelik kanal açmışlar. İki haftada kaç metre uzunluğunda kanal açılmıştır? Kuruyan bataklığın yerine 350 dönüm tarla, 390 dönüm de bahçe yapmışlar. Bataklıktan kaç dönümlük yer kazanılmıştır? (Muhsin Ahmet ve Mesrur, 1932-1933: 37-38).

Ayrıca “sivrisineklerin tehlikeli olduğu neden anlaşılır? Tehlikeli olan sivrisineğin cinsi ile sadece müz'ic bir belye olan sivrisineğin cinsini birbirinden nasıl ayırabiliriz? Hayatlarının hangi devresinde sivrisinekler kolayca imhâ edilebilirler? Niçin? Sivrisineklerin yeryüzünden tamamıyla kaldırılması mümkün olduğu neden anlaşılır? Sivrisineklerin imhâsının sıtmayı azaltacağı nasıl ispat edilir? (“Yeni Biyoloji ve”, 1936: 77.) “Sivrisinekler sıtmayı nasıl naklederler? Sivrisinekleri yok etmek için nasıl mücadele edilmelidir? Salgın hastalıklar hüküm sürdüğü zaman evinizde, mektebinizde, oyun yerlerinde ne gibi tedbirler alırsınız?” (Ortamektep Biyoloji Soruları, 1935: 13-14) gibi ünite sonu soruları yahut ünite içinde “Muallim: siz köy meclisinde a'zâ olsaydınız köylünün hastalanmasına meydan vermemek için ne yapardınız? Öğrenci: civardaki bataklıkları kuruturdum” (Refik Ahmet, 1928: 45) gibi soru-cevap yöntemi ile sıtma ile mücadele hakkında bilgi veriliyor, öğrencilerin öğrendikleri bilgiler pekiştiriliyordu.

Öğrencilerin sıtma ile mücadelede dikkat etmeleri gereken bir mesele de sıtmadan kurtulmak için şarap, konyak, rakı içme, ağaçlara kumaş parçaları bağlama, güvercin veya karatavuk kaniyla yazılmış muskalar taşıma, dalağın üzerine kurşun parçası bağlama, evliya mezarı civarından alınmış yedi taşın atıldığı suyu içme, tütsü yakma, dalak kesme, el ve ayak bileklerine üç düğümlü ipler bağlattırma gibi eski itiyatlardı (Reşit Galip, 1933: 74; Sıtma, 1938: 6; Süyev, 1953: 13-18; Tefvik Rüşdü, 1330/1914: 14). Sıtmadan kurtulmanın tek çaresinin doktora gitmek, onun belirttiği şekilde kinin almak olduğu ders kitaplarında belirtiliyordu. Kininin dalağın erimesi için biricik ilaç olduğu ve tesirinin kati olduğu vurgulanıyordu. Bazı ders kitaplarında kinin kartı örnekleri veriliyor (Behaddin Faik, 1932: 169), bazılarında ise kininin sıtmaya tutulmadan önce önlem amaçlı alınması gerektiği bildiriliyordu (Ali Rıdvan ve Mithat Sıddullah, 1926: 114). Kinin dışında tavsiye edilen her şeyin saçma olduğu ve kocakarı ilaçları ile vakit geçirmenin ancak felaketlere yol açacağı belirtiliyordu (Mithat Sadullah, 1931-1932: 126; Muhittin Celal, 1930: 95). Kurucu elitlerin hedeflediği değişimin ana unsuru olacak çocukların sahip olmaları gereken en önemli özelliklerden biri bu felaketlerden kaçınmaları, eski itiyatlarla savaşmalarıydı. Bu savaşta müfredatlar ve ders kitaplarının yanında “mektepli” çocuğa nasıl savaşması gerektiğini öğretecek bir de muallim vardı.

Mücadelenin En Malumatlı Adamı: Muallim, Sıhhat ve Sıtma

Muallim, Erken Cumhuriyet Devri’nde bilhassa köylerde değişimi yaratacak, inkılabın hedefleri ile halkı tanıştıracak, bu hedefleri halka telkin edecek unsurlardan biri olarak kabul ediliyordu. Muallimin mektepte medeni bir ortam yaratması, talebenin hayatı boyunca riayet edeceği içtimai kaideleri talebeye öğretmesi bekleniyordu. Bu içtimai kaidelerden biri de sıhhi bir yaşam biçimi idi. Bu husus, müfredatlarda olduğu gibi ilk mektepler talimatnamelerinde de belirtiliyordu. Muallimler her şeyden evvel talebeye örnek olmak zorundaydılar. Bu sebeple “saçlarına, tıraşlarına, dişlerine ve tırnaklarına ihtimam etmeleri” gerekiyordu. Talebenin temiz olmasından da muallim sorumluydu. Her sabah temizlik yoklaması yapmalı, çocukları diş fırçalamak, saçları yıkamak gibi konularda sık sık uyarmalıydı. Bununla birlikte bulaşık hastalık geçiren çocuğun takibini yapmak, bulaşma tehlikesi kalmadığına dair rapor getirmesini sağlamak, bulunduğu yerde bu raporu alabileceği tabip yoksa çocuğun hastalığının üzerinden yirmi gün geçmesini beklemek ancak bundan sonra çocuğu okula almak muallimin vazifeleri arasındaydı (İlk Mektepler Talîmât-nâmesi, 1938: 49, 70-71).

Muallim aynı zamanda halkın büyük kısmı okuma yazması olmayan köylerde devletle halk arasında aracı konumundaydı. Erken Cumhuriyet Devri’nde sıhhat ve sıtma ile ilgili halkı bilgilendirici pek çok eser kaleme alınmıştı. Ancak bu eserler halka ulaşamıyordu. Anadolu’da, bilhassa sıtmanın yaygın olduğu Trabzon, Ordu, Samsun, İzmir, Mersin, Adana, Maraş, Diyarbakır, Mardin gibi illerde okuma yazma oranı düşüktü. Eserleri kaleme alanlar ve yayımlayanlar bunun bilincindeydiler ki eserlerin öğretmen, kaymakam, asker, din görevlisi gibi kimselere yönelik hazırlandığını ve o kimselerin de kitaplarla halk arasında bir aracı olarak görev almaları, halkı bu konuda uyarıp bilinçlendirmeleri gerektiğini ifade etmişlerdi (Aydın ve Ertaş, 2017: 363). Muallimin bu konumu ders kitaplarında da yer alıyor, muallim öğrencilere köyün en malumatlı adamı olarak tanıtılıyordu. Bilhassa köy muallimi bu sıfatla, köylüleri irşâd etmek, eski ve yanlış fikirlerden kurtarmak, onlara asri ve sıhhi, içtimai ve medeni fikirler vermekle görevliydi (Yurt Bilgisi, 1930-1931: 72-73). Bunun yanı sıra köy muallimi, “bulduğu köyde sıtma mücadele doktorlarına yardımcı olmak ve mücadele

teşkilâtı olmayan yerlerde köylüyü bu hususta irşâd ve tenvir etmekle” vazifelendirilmişti (Dr. Reşit Galip, 1933: 90).

Muallim sıtma mücadelesinde Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) tarafından da görevlendirilebiliyordu. 20 Haziran 1933'te Bakırköy CHF Kaza Heyeti “devlet sıtma mücadelesini Bakırköy mıntıkasında teşmil edinceye kadar” halkın sıtma yüzünden uğradığı “elem ve ıstırapları mümkün olduğu kadar telvin etmek” ve devletin mücadelesine zemin oluşturmak maksadıyla bir “sıtma mücadele komisyonu” oluşturulmuş ve bu komisyon bir talimatname yayınlanmıştı. Söz konusu talimatname aynı yıl CHF Bakırköy Kazası Sıtma ve Sağlık Koruma Savaşı Teşkilatı'nın ikinci kurultayında daha ayrıntılı bir şekilde düzenlenerek tekrar hazırlanmış ve 1 Kanun-ı sani 1934'te “CHF Bakırköy Kazası Sıtma ve Sağlık Koruma Savaşı Çalışma Programı ve Fırka Köy Savaş Hey'etlerine Klavuz” başlığı ile yayınlanmıştı. Programın gayesi “köylerde büyük inkılâbın istemekte olduğu sıhî yaşama yollarının anlaşılması ve kökleştirilmesi, fertte, ailede ve meskende ve köyde lâzım olan sağlık koruma (hıfzıssıhha) temizliğinin temini ve halk arasındaki hakikî sağlık bilgilerine muhalif eski ve kötü adet ve kanâatlerin yavaş yavaş tebdili” ifadeleriyle açıklanmıştı. Komite, CHF kaza idare heyeti reisi başkanlığında, CHF kaza idare heyetinden bir kişi, kaza hükümet hekimi, Bakırköy mıntıkası ilk tedrisat müfettişi ve Bakırköy maarif memurundan oluşuyordu. Komite, kaza merkezinde bir fen heyeti kurmuş, sıtma hastalığının olduğu köy ve mıntikalarda da fen heyetine bağlı çalışacak mücadele heyetleri oluşturmuştu. Köylerdeki mücadele heyetlerinin başına köy ilk mektep başmuallimlerini getirmiş, heyet azalarını diğer muallimler, köy fırka ocak reisi, muhtar ve heyet-i ihtiyariye azalarından seçmişti. Köy ilk mektep başmualliminin yürüteceği mücadelede köy mektepleri sıtma savaşının en mühim kaynağı olarak tanımlanmıştı. Başmuallim, her ay mücadele için yaptığı işlerin raporunu ve bir sonraki ay yapacaklarını içeren programı kaza fen heyetine Bakırköy fırka salonunda sunmak zorundaydı.

Programın hukuki alt yapısı 18 Mart 1924'te kabul edilen Köy Kanunu ve 1930 tarihli Umumi Hıfzıssıhha Kanunu üzerine inşa edilmişti. Başmuallimden, köylünün köy sınırları içerisinde sivrisinek barındıran ve üreten su birikintilerini ve bataklıkları kurutma, çeşmelerde suların sivrisinek üretecek şekilde birikmesini engelleme gibi Köy Kanunu'na göre yapmak zorunda olduğu işleri teftiş etmesi isteniyordu. Ayrıca köyde sıtmalılara verilen ilaçların kaydını tutma, bunları muhafaza etme, ilaçların dağıtılmasında suistimallere meydan vermeme, sıtmalıları kayıt altına alma görevleri de başmuallim ve ona bağlı olarak çalışacak heyetteydi.

Bunlarla birlikte bir de kanunda yeri olmayan ancak “köylünün sağlık ve rahatı nâmına” onlara öğretilip adetleştirilmesi istenen işler vardı. Muallimin bunları “irşâd ve îkazlar ve manevî tesirlerle” elde etmesi, bu uğurda “usanmaksızın sarf-ı nüfuz ve mesâî” harcaması isteniyordu. İnkılap, modern köyler oluşturmak amacındaydı ki bu istek köylerde var olan yapıyı ve adetleri tamamen değiştirmekle eşti. Muallimden ahırların ev dışına yapılması, evlere tek değil çift pencere konulması, “bir mikrop yuvası olan” tahta kaşıklar yerine demir kaşıklar kullanılması, aynı kaptan yemek yeme âdetinin ortadan kaldırılması, evlere yer sofraları yerine yemek yenecek masaların getirilmesi, tuvaletlerin ev dışına çıkarılması ve köy kanununda belirtildiği şekilde inşa edilmesi gibi alışkanlıkları köylülere kazandırması bekleniyordu. Bütün bunları yaparken de bilimden ayrılmaması ve “mütetabbipler ve üfürükçülere karşı amansız bir cephe” olarak köylünün tıp ilmine ve tabiplere inancını sağlamaları isteniyordu. Bu süreçte köy mektebi ve “onun değerli mümessili olan” muallim, hem köyü sıhhi alışkanlıklar kazandırarak medenileştirmede hem

sıtma savaşında bu savaşın feyiz veren kaynağı sayılıyor ve muallimden ailesi ile birlikte köye örnek olması, elindeki yavruları da ailelerin hayatında inkılap yapacak şekilde yetiştirmesi bekleniyordu (BCA 490-1-0-0/1464-6-1). Muallimin talebeye sıhhi alışkanlıklar kazandırarak, onlara sıtmadan korunma çarelerini öğreterek bütün köyü değiştireceğine inanılıyordu.

Sonuç

Erken Cumhuriyet Dönemi’nin sağlık politikası Osmanlı Devleti’nin medeniyet vizyonunun ve nüfus politikasının bir uzantısıydı. Sıtma mücadelesi de bu vizyondan ve politikadan beslenmiş, mücadele medeni olmakla özdeşleştirilmiş, nüfus meselesi ile bağlantılı olarak ele alınmıştı. Sıtma, genç cumhuriyetin hedeflediği iktisadi kalkınmanın önünde bir engel olarak görülüyor, ırkı bozduğu ve milletin çalışma kabiliyetini azalttığı düşünülüyor, derhal önüne geçilmesi gereken bir problem olarak kabul ediliyordu. Bu sebeple daha Kurtuluş Savaşı yıllarında sıtmaya karşı mücadele edebilmek için bir altyapı hazırlandı ve cumhuriyet kurulduğunda sıtma mücadelesi başlamış oldu. Mücadele için derhal kanunlar hazırlandı, sıtmalı alanların haritası çıkarıldı, sıtmanın yayılmasını önlemek üzere önlemler alındı. Bu önlemlerden biri de halkı bilinçlendirmek için çalışmaktı. Ancak ülkenin okuma yazma bilen kesiminin bir kısmı on yıl süren savaş ortamında kaybedildiğinden ve zaten halk arasında okuma yazma oranı düşük olduğundan halkı bilinçlendirme çalışmalarına eğitim kurumlarından başlandı. Bu noktada hedef kitle bilhassa ilk mektep öğrencileri idi. Ortaokul ve liseler ile karşılaştırıldığında sıtma mücadelesi ve onunla aynı bağlamda değerlendirilen medeni kaideler ile hıfzıssıhha ilk mekteplerde kendine daha geniş bir yer buldu. Sıtma mücadelesi, çocukları inkılabın hedeflediği vatandaş tipine dönüştürmek için bir araç olarak kullanıldı. Bu aracı yönlendirme ve kontrol etmede muallim kilit noktaya getirildi. Sıtmanın bilhassa köylerde yaygın olması, muallimin görevini daha değerli kıldı. Sıtma mücadelesi köylerin medenileştirilmesi çalışmalarının bir parçası oldu.

Sıtma mücadelesinin en fazla yer aldığı müfredat, 1926 İlk Mektepler Müfredatı’ydı. Bu müfredata bağlı olarak yazılan ders kitapları sıtmanın evrelerinden korunma çarelerine, sıtmalı sivrisineğin tanınmasından batıl itiyatlarla mücadeleye pek çok alanda geniş bilgilere yer verdi. Liselerde ise sıtmayı en çok konu alan ders kitabı Mustafa Kemal Atatürk’ün direktifleri ile hazırlanan lise Tarih kitaplarının IV. cildi idi. Bu ders kitabında, ilk mekteplerde de karşımıza çıkan Osmanlı Devleti’nin sıtmaya ve diğer bulaşıcı hastalıklara karşı mücadele etmediği, halkın sıtmadan cumhuriyet hükümetinin fedakârlıkları sayesinde kurtulacağı söylemleri daha geniş ve detaylı bir dille ifade ediliyordu.

Sıtma mücadelesinin eğitimdeki görünürlüğü 1930’ların ortalarından itibaren azaldı. Bunun, temel sebepleri 1929 bunalımı ile birlikte gelen ekonomik buhranın sıtma mücadelesine ayrılan kaynakları azaltması ve yaklaşan dünya savaşının etkisi ile eğitimde askerlik, gazdan korunma gibi savaşa yönelik derslere ve militarist uygulamalara ağırlık verilmesiydi. Bununla birlikte öğrencilere kazandırılan bilgiler, sıtma mücadelesi için hazırlanan hukuki altyapı ve mücadelede kullanılan tesisler 2. Dünya Savaşı sırasında yaşanan sıtma epidemileri ile daha kolay ve hızlı baş edilmesini sağladı.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Akalın, B. Ö. (1938). *Türk çocuğunu nasıl yaşatmalı?* İstanbul: Ahmet İhsan.
- Ali Kâmi (1927-1928). *Yurt bilgisi 5. sınıf*. İstanbul: İbrahim Hilmi.
- Ali Rıdvan & Mithat Sadullah (1926). *Tabiat tedkiki*. İstanbul: Tefeyyüz Kitabhânesi, Şirketi Mürettibiye.
- Alp, H. (2017). *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de ilköğretim ve müfredat programları (1913-1936)*. Ankara: Nobel.
- Altıncı Ulusal Türk Tıp Kurultayı* (1936). İstanbul: Kader.
- Arpacı, M. (2015). *Modernleşen Türkiye'de beden ve nüfus politikaları: Hıfzıssıhha, terbiye, öjeni* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı.
- Aydın, M. B. & Ertaş, M. Y. (2017). Bulaşıcı hastalıklarla mücadelede neşriyat: Sıtma konulu kitaplar (1908-1928) Ş. Köse, Ç. Büke, F. Çakmak ve E. Akçiçek (Edt.), *Tarihsel süreçte Anadolu'da sıtma*. Ankara: Gece.
- BCA 30-10-0-0/ 4-19-3.
- BCA 30-18-1-2/92-73-9.
- BCA 490-1-0-0/1464-6-1.
- Birinci Millî Türk Tıp Kongresi zabıtnamesi* (1925). Ankara: Türkiye Tıp Encümeni, Türkiye Büyük Millet Meclisi.
- Campbell, F. R. (1895). *The language of medicine; a manual giving the origin, etymology, pronunciation, and meaning of the technical terms found in medical literature*. New York: Appleton.
- Doğan, N. (1994). *Ders kitapları ve sosyalleşme*. İstanbul: Bağlam.
- Behaddin Faik (1932). *Yeni hıfzıssıhha*. İstanbul: Devlet.
- Muhittin Celal (1930). *Millet mektepleriyle halk dershanelerine mahsus sağlık bilgisi*. İstanbul: Şirketi Mürettibiye.
- Reşit Galip. (1933). *Köy muallimleri ile sağlık konuşmaları*. İstanbul: Devlet.
- Fuat Münür & İbrahim Hilmi (1932). *Millet mekteplerine ve halk dershanelerine mahsus sağlık bilgisi*. İstanbul: Mârifet.
- Gratien, C. (2018). Toprakla oynayan mezarını kazar: Osmanlı'da sıtma ve medeniyet (İ. Yaşayanlar Çev.). *Toplumsal Tarih*, 296, s. 42-48.
- İlk mektepler müfredât programı* (1927). İstanbul: Devlet.
- İlkmektepler talimatnamesi* (1938). İstanbul: Devlet.
- İlkmekteplerin müfredât programı* (1340/1924). İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Küçük istatistik yıllığı* (1937-1938). İstanbul: Devlet.
- Küley, M. K. (1938). *Sağlık koruma bilgisi*. İstanbul: Devlet.

- Maârif-i Umûmiyye Nezâreti, mekâtib-i ibtidâiyye ders müfredatı, bir ve iki ders-hâne ve muallimli mekteplere mahsûs* (1329/1913). İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Maârif-i Umûmiyye Nezâreti, mekâtib-i ibtidâiyye ders müfredatı, altı, beş, dört, üç ders-hâne ve muallimli mekteplere mahsûs* (1329/1913). İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- Malkoç, E. (2017). Erken Cumhuriyet Dönemi’nde sıtma mücadelesinin alt yapısı (1923-1927). B. Kurt ve İ. Yaşayanlar (Edt.), *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e salgın hastalıklar ve kamu sağlığı* (170-192). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Mekâtibde sıtma tedrisâtı (1340/1925). *Türkiye Hilâl-i Ahmer Mecmuası*. 42, s. 217-229.
- Mithat Sadullah (1931-1932). *Yurt bilgisi 5. sınıf*. İstanbul: Türk Kitapçılığı.
- Muhsin Ahmet & Mesrur (1932-1933). *Hayat hesabı, sınıf 3*. İstanbul: Türk Kitapçılığı, İktisat.
- Naime Halit (1930-1931). *Tabiat bilgisi ilkmektep 5. sınıf*. İstanbul: Muallim Ahmet Halit.
- Ortamektep biyoloji soruları* (1935). İstanbul: Devlet.
- Packard, R. M. (2021). *The making of a tropical disease: a short history of malaria*. Baltimore, Maryland: John Hopkins University.
- Pamuk, Ş. (2020). *Türkiye'nin 200 yıllık iktisadi tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Refik Ahmet (1928). *İlkmekteplerde yurt bilgisi. 4. sınıf*. İstanbul: Sühulet.
- Resmî Gazete, 13. 3. 1926, Sayı: 320, Karar No: 765, Türk Ceza Kanunu.
- Resmî Gazete, 23.02.1925, Sayı: 84, Karar no: 542.
- Resmî Gazete, 6.5.1930, Sayı: 1489, Karar no: 1593, Umûmî Hıfzıssıhha Kanunu.
- Sağlık hizmetlerinde 50 yıl* (1973). İstanbul: Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı.
- Sarıkaya, M. (2011). *Türkiye Himâye-i Etfâl Cemiyeti 1921-1935*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Sert, G. ve Dölen, E. (2013). Osmanlı’dan Cumhuriyet’e devlet kinini, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 14, s. 69-86.
- Sıtma* (1938). Kayseri: Kayseri Mıntıkası Sıtma Mücadele Heyeti.
- Süeyv, M. (1953). *Sıtma savaşı çalışmaları albümü*. İstanbul: T. C. Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâleti.
- Tarih IV* (1934). İstanbul: Devlet.
- TBMM Zabıt Ceridesi, 1 Mart 1340 [1924], Cilt 4, İçtimâ 1.
- TBMM Zabıt Ceridesi, 18. 3. 1929, Cilt 9, İçtimâ 2.
- TBMM Zabıt Ceridesi, 19. 10. 1336 [1920], Cilt 5, İçtimâ 86.
- TBMM Zabıt Ceridesi, 19. 2. 1337 [1921], Cilt 8, İçtimâ 153.
- Tekeli, İ. & İlkin, S. (2004). *Cumhuriyetin harcı 2: Köktenci modernitenin ekonomik politikasının gelişimi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Tevfik Rüştü. (1330/1914). *Isıtma*. Dersaadet [İstanbul]: Sıhhiye Müdüriyet-i Umumiyesi, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.
- Üstel, F. (2014). *Makbul vatandaşın peşinde*. İstanbul: İletişim.

Webb, J. L. A. (2009). *Humanity's burden: a global history of malaria*. New York: Cambridge University.

Yalman, A. E. (2019). *Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye* (Çev. B. Keşoğlu). İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Yeni biyoloji ve insan hayatı II (1936). İstanbul: Devlet.

Yurt bilgisi (1933). 5. sınıf. İstanbul: Türk Kitapçılığı.

Yurt bilgisi (1930-1931). 4. sınıf. İstanbul: Tefeyyüz.